

Türkiye Türkçesinde ve hemen bütün dillerde insanlar, birbirleriyle gerek yüz yüze gerekse telefonla konuşmaya hâl hatır sorarak başlarlar. Bu usul, uygulama aynı zamanda bir görgü kuralıdır. TDK'nin *Türkçe Sözlük*'ünün son baskısında *hâl hatır sormak* eyleminin anlamı şöyle verilmiştir (TDK 2011: 1030):

“hâl hatır (veya hâlini hatırını) sormak: Bir kimseye ‘Nasılsınız, ne durumdasınız?’ anlamında nezaket sorusu yöneltmek.”

Aynı sözlükte “Nasılsınız?” kelimesinin anlamı da şu şekilde açıklanmıştır (TDK 2011: 1753):

“nasılsınız? Bir kimsenin sağlığını ve durumunu öğrenmek için sorulan nezaket sorusu.”

Hâl hatır sorma, sadece iki soruyla yapılmaz. Konuşanların, tanışanların samimiyet derecesine göre; “Nasılsın, iyi misin?, Ne hâldesin? Hâlin, hâlceğizin nasıl? Ne âlemdesin? Durumlar nasıl? Keyfin nasıl?” gibi benzeri sorularla da beklenen cevaplara ulaşıldığı görülür. Büyüklere, devlet görevlilerine, ilk tanışılan kişiye yöneltilen hâl hatır soruları “senli benli” değil, “sizli bizli” ifadeye göre şekillendirilir. Geleneklerimize göre; küçüklerin büyüklere, tanışan kişinin tanıştırılana, ev sahibinin ise misafire hâl hatır sorması gerekir. Kız istemede, nişanda akraba olacak iki ailenin neredeyse bütün fertlerinin büyükten küçüğe doğru birbirlerinin hâl hatırını sorması da gelenektendir. Sadece şahısların değil eş, çocukların da hâl hatırları sorulur bu sırada.

Bu konuyu neden ele aldık? İLESAM Başkanı Mehmet Nuri Parmaksız'ı kitapları dolayısıyla edebiyat dünyası çok iyi tanıyor. İlim ve edebiyat eseri sahiplerinin telif haklarını korumak amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığınca 1986 yılında kurulan kuruluşun başkanı. 22 Mayıs 2018 tarihinde verdiği iftar yemeğinde sözünü şair, edebiyatçı Orhan Şaik Gökyay'dan açılınca onun “Nasılsınız, iyi misiniz?” sorusuna tereddütsüz, her zaman “Daima iyi!” cevabını verdiği hatırlandı. Biz de bu soruya Hoca'dan aldığımız ilhamla daima; “Nasıl görünüyorsam öyleyim.” cevabını verdiğimiz belirttik. Parmaksız dostumuz da bazı insanlardan sıklıkla; “Senin gibi, sizin gibi!” cevabını işittiğini söyledi. İşte bu sohbet, bu yazıyı kaleme almamıza, Türkçenin zenginliğini, anlatım gücünü bir kez daha gözler önüne sermemize sebep oldu.

Hâl hatır sorma soruları ve cevaplarının önemli bir bölümü yaygın, kalıplaşmış, nesilden nesile aktarılan

söz varlıklarımızdır. Küçük bir bölümü ise kişisel ifadelerdir. Edebî eserlerde, kişisel soru ve cevapların güzel örneklerine rastlamak mümkündür. Bu yazı, konuya parmak basma niteliği taşıdığından ayrıntılı inceleme yapmaya gerek görmedik. Öncelikle, kendi hafızamızın sayfalarını karıştırmayı düşündük, sadece sözlü kültür derlemelerinden birkaçından yararlanmakla yetindik.

Hâl hatır sorma soruları

Bu soruların tamamına yakını, halk arasında yaygın, kalıplaşmış, önemli bir bölümü de sözlüklere girmiş söz varlıklarımızdandır. 77 yaşın tecrübesi, birikimiyle hatırladığımız belli başlı sorular şunlardır: *Nasılsın/nasılsınız?, Nasılsın/nasılsınız, iyi misin/iyi misiniz?, Ne hâldesin/hâldesiniz?, Durumun/durumunuz nasıl?, Durumlar nasıl?, Hâlin, ahvalin/Hâliniz, ahvaliniz iyi mi/nasıl?, Hâl, vaziyetin nasıl?, Hâliniz, hâlceğiniz nasıl?, Keyfin nasıl/yerinde mi?, Keyfin keyfiyetin nasıl?, Ne sulardasın? Kendini nasıl hissediyorsun?, Ne âlemdesin?, Nicesen?, Sağlık afiyette misin?*

Hâl hatır sorularına verilen cevapları iki grupta ele alabiliriz: A. Kalıplaşmış ifadeler, sözler, B. Kişisel ifadeler.

Kalıplaşmış ifadeler, sözler (ilk harfine göre):

Adamına göre (TDK, Niğde, BAAD 2016:369).

Ahret azığını/çeyizini düzüyoruz.

Âlâ.

Aliyyül âlâ.

Allah beterinden saklasın. İyiyim.

Allah bilir.

Allah razı olsun! Hâlimize şükür.

Allah'a hamd olsun, iyiyim.

Allah'ıma bin şükür!

Arslan gibiyim.

Bakladan kiraza kadar yaşıyoruz (TDK, Kandıra/İzmir, BAAD 2016:264).

Bedeni gezdiriyoruz.

Berbat. Hiç bu kadar kötü olmamıştım.

Bir yaramazlık yok. Her şey yolunda/kaydasında/kaidesinde.

Boğazım tok, sırtım pek. Çok şükür.

Bu günümüze/hâlimize bin şükür. Şükretmesini bilmeyen daha fazlasını bulamaz. Bundan iyisi can sağlığı.

Can sağlığı.

Canının sağlığı.

Çilemizi dolduruyoruz. Bildiğin gibi bu dünya bir çilehanedir.

Çok iyi.
Çok şükür.
Düşmanımdan iyice.
Düşmanlığına soruyorsan çok iyiyim, dostluğuna soruyorsan anlatacak çok hikâye var.
Eh, iyi sayılırız.
Elhamdülillah (Allah'a şükür!).
Felekle boğuşup duruyoruz.
Fena!
Fena değil.
Fena sayılmaz idare eder.
Fevkalade.
Geçinip gidiyoruz.
Güne gün ekliyoruz. Hepsi bu.
Hâlince.
Hâlimden memnunum. Bir şikâyetim yok.
Hâlim harap. Allah kimseye göstermesin.
Hâlim duman.
Hamdolsun, iyiyim.
Hiç iyi değilim, içim kararıyor.
İçgüveyisinden hâlice. Deyim olarak birçok sözlüğe girmiştir. En yaygın cevaplardan biridir. Kötü sayılmam, çok da iyi değilim, anlamındadır.
İdare ediyoruz.
İşimiz Allah'a kalmış.
İyi gidiyor.
İyi ile kötünün ortası.
İyice.
İyiliğine duacıyım.
İyilik güzellik.
İyilik sağlık.
İyiyim, çok şükür.
İyiyim, bir mazarratlık yok.
İyiyim demek âdet olmuş.
İyiyim diyelim, iyi olalım.
İyiyim de hiç de iyi değilim. (Çorum)
İyiyim. Teşekkür ederim.
İyiyim, keyfim yerinde/beyde yok.
Kadasını aldığım, iyiyim.
Kafamı dinliyorum.
Küreğin sapı gibi ne uzuyoruz ne de kısalıyoruz.
Keyfim gıcır.
Kötü. Kötünün kötüsü.
Limonî.
Nasıl olayım? Artık bizden ne köy olur ne kasaba.
Nazar değmesin, iyiyim.
Ne iyi ne kötü. Sen anla durumumu.
Ne sen sor ne de ben söyleyeyim. Anla artık.
Orta hâlice.

Rızkımızın peşinde koşuyoruz.
Sağlık afiyetteyim.
Sağol, iyiyim.
Senin/sizin gibi.
Şöyle böyle.
Tadım tuzum yok.
Turp gibiyim.
Unumuzu eleyip eleğimizi duvara astık. Bekliyoruz.
Vademizi dolduruyoruz.
Vücudu gezdiriyoruz.
Yahşiyam.
Yarabbi şükür. İyiyim.
Yuvarlanıp gidiyoruz.
Zaman öldürüyoruz.
Kişisel ifadeler, sözler:
Araf'tayım, nasıl olduğumu bilmiyorum.
Çok hastayım ama kimseye belli etmemeye çalışıyorum. Kem gözler sevinmesin.
Çok şükür; aklımız başımızda, eşimiz yanımızda.
Daima iyi.
Deşşül düşşül gidiyoruz/yürüyoruz.
Dostların arasında daima iyiyim.
Dünden daha iyi.
Dünden iyi.
Dünden iyi, yarından kötü.
Dünyanın çivisi çıkmış, yerine oturtmaya çalışıyoruz.
Eh!
Farıdık be! Olacak şey değil.
Geçti bahar, geçti gül/İster ağla, ister gül diyenlerdenim.
Gönlüm daralıyor arada bir. O kadar da olmasın mı?
Gördüğün gibi/Göründüğüm gibi.
Gördüğün gibi üç ayaklı (bastonlu) olduk.
Gözüm tok, gönlüm zengin (Yoksul 2013:341).
Hastalıklarımınla iyi geçinmeye çalışıyorum.
Hayata tutunmaya çalışıyoruz.
Kabuğuma çekildim/girdim (Yoksul 2013:414).
Köşemize çekildik, dost yüzü gözlüyoruz.
Kendimle baş başayım. Rahatım.
Mutluynan mutlu, mutsuznan mutsuzum (Yoksul 2013: 600).
Nalla mış arındayım.
Olduğum yerde hoşaf oldum (Yoksul 2013: 528).
Sabahı akşama, geceyi gündüze kavuşturup duruyoruz.
Sen nasılsan ben de öyleyim.
Senin/sizin gibiyim.

Sinirlerim çok bozuk, berbat hâldeyim.

Türkiye gibiyim.

Vasiyet ettim ama ölmedim (TDK, *BAAD* 2016:427).

Zar zor geçinip ölmemeye çalışıyoruz (Yoksul 2013: 671).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, anadilimiz Türkçe yazılı ve sözlü anlatım bakımından yazarlara, sanatçılara ve vatandaşlarımıza çok zengin bir malzeme sunmaktadır. Biz bu malzemeden sadece küçük bir bölümünü, aklımıza ilk geliverenleri yazıya geçirebildik. Hâl hatır sorma kapsamında daha pek çok sözlerin bulunduğu şüphe yoktur.

Yararlanılan Kaynaklar:

Sinan, Ahmet Turan (2001), *Türkçenin Deyim Varlığı*, Malatya, 516 s. Kubbealtı Yayıncılık.

TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, 11. bs., Ankara, 2763 s., TDK Yayınları:549.

TDK (2016), *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler/BAAD*, bs. haz. Mustafa S. Kaçalın, Ankara, 494 s., TDK Yayınları: 279/331.

Yoksul, Can (2013), *Çorum Yöresi Sözlü Kültürü*, Ankara, 686 s., Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

GÖNÜL DENEN KUBBEDEN

Sükutunu bekleme, sevda hep yaşayacak,
Gönül penceresinden, sonsuzluğa bakacak.
Mermerden mihraplarda nasıl çoşarsa arzu,
Gönül denen kubbeden, kutsallaşıp akacak.

Sıra sıra yol bulup, hep basamak basamak,
Aşka yürür hasretim, vecd içinde yaşamak.
Murat almaktır gaye, sevda değil kaçamak,
Bu sevda kavuracak, hep bu sevda yakacak.

Güzelliğin dillenen, saltanatı, sükutu,
Hasrete verecek can, kalpse yanan bir kutu,
Vuslatta yeşerecek, ruh ayetlerce muttu,
Gönül çiçeği sevda, başa çelenk takacak.

Toprağın özü çıkar, olsa da kalpler taştan,
Sevgiyi taç edenler, galip çıkar savaştan,
Kainatın nakkaşı, nakşeder yeni baştan,
Sevgiyi yeni baştan, vicdanlara çakacak.

Vicdanların azabı, beladır nefislere,
İnanan, seven gönül, düşemez yeislere,
Gönül çiçeği sevda, yön verecek hislere,
Gönül penceresinden, sonsuzluğa bakacak.

Sadık SOFTA

KADIN

Kadın bazen deniz kadar derin,
Gökyüzü kadar berraktır.
Olabilirdi özgür,
Yeterince tutsaktır.
Kadın bazen dalgalara meftun,
Bulutlara feryattır.
Kimine göre haşarı,
Kimine göre korkaktır.

Şirin Kübra YILDIZ

DÖNENCE

Hani kısırak memelerinden ufukları sağardık,
Esrik dolunaylar öperdi çekik gözlerinden.
Gökten firuze yağardı hep, firuze yollara düşerdik;
Böyle kirlî değildi maviler,
Denizler böyle soluksuz
Topla çadırları apakayım buradan gidelim.

Bir divâne kirmene sarardık sonsuz mesafeleri,
Alperen dağlara yaslanırdık korkulardan âzâde.
Uçmaktan ırmaklar gelir, çimerdik sularında.
Önce kubbeler yıkıldı üstümüze,
Gökler çökecek birazdan.

Sallanır dururdu güneş bir tuğun saçaklarında,
Göğçek ormanlarda göğçerirdi sevdamız.
Oturur bengütaşlara adımızı vururduk,
Böyle sert değildi kayalar,
Uçurumlar böyle dipsiz
Giyindir çocukları apakayım buradan gidelim.

Bir yaz gecesinde çikalım saman yoluna,
Ata bergüzar yıldızlara konalım.
Bir ince yağmur yağsın, uyansın kervansaraylar.
Böyle ürkek değildi nazlı bakışların,
Ok kirpiklerin böyle ıslak
Haydi sil gözlerini apakayım buradan gidelim

Dilaver CEBECİ

PAZARÖREN KÖY ENSTİTÜSÜ HAKKINDA

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Giriş

Anadolu'da 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra okul ve öğretmene çok ihtiyaç vardı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk zamanında on bin civarında Eğitimci- Öğretmen bulunuyordu. 1940'lı yılların başında devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü öncülüğünde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un gayretleri ile köylerde yaşayan ve ilkokul mezunu çocukların Köy Enstitülerinde eğitim görüp, tekrar köylere dönerek öğretmenlik yapması amaçlanmıştır. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında okuma yazma oranı halk arasında % 5'i bile geçmiyordu. Türkiye nüfusunun % 82'si köylerde yaşamaktaydı. Bu nedenle 1940 yılı itibariyle tren yoluna yakın veya tarıma uygun yerler dikkate alınarak bazı köylerde Köy Enstitüleri açılmıştır. Türkiye'de Köy Enstitüleri önce 14 yerde, devam eden süreçte 7 tane daha açılarak toplam 21 yerde Köy Enstitüsü açılmıştır. Köy Enstitülerinde derslerin yarısı temel örgün eğitim, bir yarısı da uygulamalı eğitim konularını kapsamaktaydı. Köy Enstitülerinin tamamının kendine ait tarlaları, bağları, bahçeleri, hayvanları, atölyeleri ve arı kovanları, hatta ziraat araçları dahi bulunuyordu.

Pazarören Köy Enstitüsü, Kayseri'nin eğitim öğretim tarihi bakımından önemli kurumlarından biridir. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü, Kayseri'ye 80 km, Pınarbaşı ilçesine 25 km uzaklıkta, Kayseri -Malatya, Kayseri- Maraş yolu üzerinde Pazarören Nahiye merkezinde 1941 yılında kurulmuştur. 17.04.1940 yılında kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile ilk açılan 14 Köy Enstitüsü'nden biri olarak açılmıştır.¹ Kanun'un 1. Maddesinde: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Maarif Vekillikince Köy Enstitüleri açılır" denilmekte ve 07.07.1939 tarih ve 3704 sayılı kanunda adı geçen Köy Öğretmen Okulları'nın bu kanunla Köy Enstitüleri'ne dönüştürüldüğü bildirilmektedir. Parasız-Yatılı olan Köy Enstitüsü'nün amacı, Türkiye genelinde öğretmeni olmayan binlerce köye öğretmen yetiştirmektir. Ayrıca köylere eğitim öğretimin yanı sıra ülke kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla, öğretmen adaylarına uygulamalı olarak, demircilik, dülgerlik, yapıcılık, koopera-

tifçilik ve ziraatçılık ve diğer pek çok konuda bilgi ve beceri kazandırılıyordu.

Pazarören Köy Enstitüsü 1941-1954 yılları arasında eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Türkiye'deki toplam 21 Köy Enstitüsü ile birlikte 1954 yılında resmen kapatılmıştır. Pazarören Köy Enstitüsü 1941'den 1954 yılına kadar 1974 mezun-öğretmen vermiştir. 1954 yılında Köy Enstitüsü adı değiştirilerek burası Mimar Sinan İlköğretmen Okulu adını almıştır. 1954-1976 yılları arasında öğretime devam eden Mimar Sinan İlköğretmen Okulu 3943 öğretmen adayı mezun vermiştir. Bundan sonra da Öğretmen Lisesi olarak devam etmiştir². Daha sonra da Anadolu Öğretmen Lisesi'ne dönüştürülmüştür.

Başlangıçta Pazarören'e bir enstitü açılıp açılmayacağını araştırmak için bölgeye giden Şevket Gedikoğlu, yöreyi tanıyan arkadaşları ile bir araya gelerek arazi, iklim, ulaşım, su vb. yönlerinden değerlendirmeler yaparlar. Hava'nın müsait suyun bol ve elektrik üretimine imkân sağlayacak derecede olması ve yolunda Orta Anadolu'yu Maraş üzerinden Güney Anadolu'ya bağlayacak önemli bir şose olacağı düşünülerek uygun bir yer olduğu kararı verilir³. Fakat burada kış çetin geçmektedir. Soğuktan su boruları donduğu zamanlar kar suyundan yararlanılır, bazı günler yollar kapandığından enstitünün çevreyle olan iletişimi kesilmektedir⁴. İşte Pazarören'de Köy Enstitüsü kuruluşu böylece başlamıştır. Şevket Gedikoğlu Pazarören Köy Enstitüsü müdürlüğü de yapmıştır. Bu konuda yayınları da bulunmaktadır.

Pazarören Köy Enstitüsü'nün Kuruluşu Yönetimi:

Pazarören Köy Enstitüsü en çok Kayseri ve havalisinde yaşayan köy çocuklarının okutulduğu bir eğitim ve öğretim kurumu olmuştur. Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı, Tomarza, Sarız, Develi ilçelerinin köyleri başta olmak üzere çevre vilayetlerin, Sivas, Yozgat, Maraş ve Niğde gibi illerin, köy ve kasabalarından

²Uğur Koçyiğit, Pazarören Öğretmen Okulları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2003, s. 23.

³Şevket Gedikoğlu, "Pazarören Köy Enstitüsü", Köy Enstitüleri II, Ankara, 1944, s.228.

⁴Nurgün Koç, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.236.

¹1 Maarif Vekilliği, Köy Enstitüleri Kanunu, 17.04.1940, 3803 sayılı, Ankara.

gelen öğrenciler de Pazarören Köy Enstitüsü'nde okumuş ve öğretmen olmuşlardır. Daha sonra 1954-1976 yılları arasında Mimarşinan İlköğretmen Okulu olan okulda, aynı şekilde Kayseri ve çevresinden gelen öğrencileri Öğretmen adayı olarak yetiştirmeye devam etmiştir. Yozgat, Sivas, Maraş bölgesinden gelen köy çocukları da bu kurumda yatılı olarak okuyarak öğretmen adayı olmuşlar ve Türkiye'nin dört bir yanına yayılarak öğretmenlik hizmeti vermişlerdir. Her enstitünün öğretmen sayısı, öğrenci sayısına göre değişiklik gösterebiliyordu. Pazarören Köy Enstitüsü'nde 1946 yılı itibarıyla 27 Yüksek Okul çıkışlı öğretmen görev yapmaktaydı. Bu o günkü koşullarda çok iyi bir öğretmen kadrosudur.

Köy Enstitülerine öğrenci seçiminde Köylü çocuklarının alınması prensibi getirilmiştir. Köyde annesi, babası, akrabası, arazi, hayvan ve evleri olacak ve az çok tarımla uğraşan bir köylü ailesinin çocuğu olacaktır. Köy çocuklarından zeki ve enerjik olanlar seçilmekteydi. Sağlıklı ve gülbüz çocuklardan, okuduğu köy okulunu iyi ya da pekiyi dereceyle bitirmiş olanlar, özellikle zirai bilgi ve eğiliminin olmasına dikkat edilirdi. Enstitünün birinci kısmına üç sınıflı köy ilkokulları ve köy okulunun dördüncü sınıflarından öğrenci seçilmektedir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde öğrenci seçiminde dikkat edilen hususları açıklarken; Enstitülere köyde yaşamış ve köy ilkokullarının her iki devresini de bitirmiş çocukların sınavla alınarak ve karakter tahlilleri yapılarak, bedeni yeterlilikleri olan öğrencilerin alınacağını belirtmiştir. Amaç köylüyü köyünde sosyal ve ekonomik yönden güçlendirmektir. Bütün bu amaç ve uygulamalar, Köy Enstitüleri Kanunu'nda: "Enstitüler tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş, sıhhatli ve müsait köylü çocuklar seçilerek alınırlar" şeklinde bildirilmiştir. Ayrıca öğretim süreleri en az beş yıl olarak belirlenmiş ve bu kurumları başarıyla bitirenler, Maarif Bakanlığı'nın belirleyeceği yerlerde 20 yıl görev yapmayı taahhüt ederler, demektir.

Zorunlu hizmetini bitirmeden meslekten ayrılanlar herhangi bir devlet memuriyetine atanamazlar ve kurumda buldukları zamana ait masraflar kendilerinden ya da kefillerinden iki katıyla geri alınır. Köy Enstitüsünü bitirmiş öğretmenler, görevlendirildikleri köylerde her türlü eğitim öğretim faaliyetlerine ek olarak ziraat işlerinin bilimsel bir şekilde yapılması için oluşturacakları örnek alanlar ile köylüye rehberlik edip yararlanmasını sağlarlar. Tayin edilen öğret-

menlere Köy Kanunu'na göre öğretmenin ve ailesinin geçimine yetecek ve öğrencilere tatbikat yaptırabilecek ölçüde tarıma uygun arazi verilir, ifadesi bulunmaktadır. Okul binaları ve öğretmen evleri Maarif Bakanlığı'nın verdiği plana uygun olarak Köy İhtiyar Heyetleri tarafından yaptırılır, öğretmenin ikamet ettiği evden kira alınmaz, denilmektedir.

Genel olarak bakıldığında eğitim ve kalkınma sorunu birlikte ele alınmış ve en pratik çözüm yolu olarak belirlenen Köy Enstitüleri sistemi devletin en üst kademelerinde karşılık bulmuştur. Eğitimin en önemli unsurlarından biri olan Öğretmen Yetiştirme meselesinde Köy Enstitüleri ön plana çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, İlköğretim Okulları Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç zaman zaman Köy Enstitülerini denetlemek ve eksiklerinin giderilmesi için ziyaretlerde bulunmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin en üst makamları Köy Enstitüleri için özel bir hassasiyet ve gayret göstermişlerdir.

Genel olarak Köy Enstitülerinde olduğu gibi, Pazarören Köy Enstitüsü'nde de beş yıl içerisinde okutulacak derslerin dağılımında Kültür derslerine 114 hafta, ziraat dersleri ve çalışmalarına 58 hafta, Teknik ders ve çalışmalara 58 hafta ayrılmıştır. Beş yıllık dönemde sürekli tatiller ise toplam 30 haftadır. Köy Enstitüleri'nde haftalık, aylık veya mevsimlik çalışma planları her enstitünün kendi özelliklerine, öğrenci seviyesi ve sayısına, öğretmenlere, iş aracı olup olmamasına vb. durumlara göre hazırlanırdı. Köy Enstitüleri'nde eğitim ve öğretim faaliyetleri üç bölüme ayrılırdı. 1-Ziraat İşleri. 2- Kültür Dersleri, 3- Köyde işe yarayacak bir mesleği öğretmek amacıyla Atölye İşleri. Zirâi faaliyetlere kız ve erkek öğrenciler ayırım yapılmaksızın katılırlar ve bölgenin şartları esas alınırdı.

Köy Enstitüleri ile ulaşılmak istenen amaç Köy Öğretmeni ve Köye yararlı meslek erbabını yetiştirmek iken, bir süre sonra bundan ciddi sapmalarla, enstitüler birer iş okulu gibi düşünülmüş, gerçek anlamda ve ciddi boyutlarda üretim amaçlanmıştır. Mevcut öğrenci, öğretmen ve hayvanların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak miktarlarda üretim hedeflenmiştir. Enstitülerde gerçek olan ve en çok önem verilen "iş" ve "üretim" olmuştur. Köy Enstitülerinde dersler inceleme ve araştırmaya dayanırdı. Öğrencilerin manevi yönden her türlü kötü etkiye karşı dayanıklı hale getirilmesi ve uyanık tutulmaları, milli

bilincin geliştirilmesi için “Milli Tarih” ve “İnkılap Tarihi”ne ayrıca önem verilmekteydi. İncelendiğinde Köy Enstitülerindeki Öğretim Programlarının çok ağır olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç:

Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okullarının amaçları; ilkokullara öğretmen yetiştirmek, ilkokul çağındaki ve bu çağdan önceki çocuklar için pedagojik problemler üzerinde incelemeler yapmak, ilkokullarda görevli öğretmenlerin mesleki gelişmelerine yardımcı olmaktır. Ayrıca, yurdun her yerinde seve seve hizmette bulunmaya hazır, Milli Eğitimin amaçlarını benimsemiş, hayat ve meslek meselelerini ilmi görüşle değerlendirebilen, araştırmacı, yapıcı, sanatsever, halkı okula ısındırmasını bilen ve aileler ile işbirliği kurmasını bilen öğretmenler yetiştirmektedir. Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları milli birer eğitim kurumudur⁵. Bu Okullarda öğretmen adayları, milli varlığa başarı ile hizmet edecek, milli ülküleri körpe ruhlarla aşılacak birer meslek adamı ve örnek vatandaş olarak yetiştirilmelerine önem verilirdi. Türk büyüklerini tanıtmaya, tarihi günleri yaşatmaya, milli oyunlar, halk şairleri ve türküleri, yurt gezileri vb. faaliyetler yapılmırdı⁶. Bütün eğitim ve öğretim çalışmalarında yurt savunmasının önemi belirtilerek öğrencilere gerekli telkinler yapılmaktaydı.

Pazarören Köy Enstitüsü kurulmadan evvel Eğitimci adayları için öğrenci alımı dâhil, 1937 yılından itibaren tamamıyla köylü çocukları alınmıştır. “Köy Enstitülerine tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş, sıhhatli ve müsait köylü çocukları seçilerek alınır” demekle öğrenci kaynağının yerini ve niteliğini belirtmiştir. Bununla beraber, yasanın yürürlüğe girdiği 1940’tan sonra da hızla artan öğrenci kadrosu beş sınıflı köy okullarını bitirenlerle karşılanamadığından, aynı zamanda sayıları oldukça artan üç sınıflı, eğitimci köy okullarını bitirmiş, zeki köylü çocuklarına da gelişme imkânı vermek için hazırlık sınıflarına da öğrenci alınmıştır. 1941 yılında yayınlanan Tebliğler Dergisi’nde Pazarören Köy Enstitüsü’ne alınacak öğrenci miktarı hakkında şöyle bir bilgi

⁵Köy Enstitüleri: Amaçlar-İlkeler- Uygulamalar, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 1996, s.98; Koçyiğit, a.g.e., s.25.

⁶Maarif Vekilliği, Köy Enstitüleri Kanunu, 3803, 17.04.1940, Ankara; Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, Köy Enstitülerinin Eğitim ve Öğretimi Hakkında, S. 63, 1940.

de bulunmaktadır: “Kayseri ve Yozgat illerine bağlı köylerden 75’er öğrenci alınacaktır. Yani 1941-1942 eğitim- öğretim yılında Pazarören Köy Enstitüsü’ne 150 öğrenci alınmıştır⁷.”

Pazarören Köy Enstitüsünün; Anadolu’daki Köy çocuklarının öğretmen yetiştirilmesi, köylere okulun, okuma yazmanın öğretilmesi, toplumun sosyal ve kültürel yönden gelişmesinin sağlanması, teknik ve modern ziraatın öğretilmesi ve uygulanması bakımından birçok yararları olmuştur. Bu okullar, çağdaş, gelişmeye açık, şehri tanıyan, çocuklarını okutmaya gayretli bir nesil yetiştirmiştir. Pazarören Köy Enstitüsü ile seksen (80) yıl kadar önce başlayan kırsal bölgelerin (köylerin) çocuklarının ve gençlerinin eğitim öğretim faaliyetleri, artarak devam etmiştir. Kayseri başta olmak üzere çevre illere de katkı sağlamıştır. Yüzbinleri aşan bir nesil bugün ülke sathında çok başarılı çalışmalar sürdürmektedir.

Kaynakça

Çayırdağ, Mehmet; *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, Kayseri, 2001.

Gedikoğlu, Şevket; *Kayseri İl Yıllığı*, 1998; “Pazarören Köy Enstitüsü”, Köy Enstitüleri II, Ankara, 1944.

Koç, Nurgün; *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Koçyiğit, Uğur; *Pazarören Öğretmen Okulları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2003.

Köy Enstitüleri, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 1996.

Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Kanunu: 3803*, 17.04.1940; *Köy Enstitüleri: Amaçlar-İlkeler-Uygulamaları*.

Maarif Vekilliği; *Tebliğler Dergisi*, *Köy Enstitülerinin Binaları Hakkında*; S. 63, 1940.

Maarif Vekilliği, *Tebliğler Dergisi*, *Köy Enstitülerinin Eğitim ve Öğretimi Hakkında*, S. 77, 1940.

Maarif Vekilliği, *Tebliğler Dergisi*, İlköğretmen Okulları Yönetmeliği, S. 837, Ankara, 7 Şubat 1955.

Tonguç, İsmail Hakkı; *Eğitimle Canlandırılacak Köy*, (Pazarören Köy Enstitüsü’nün Kuruluşu), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara.

_____ ; *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, (1935-1946), (Haz. Engin Tonguç), İstanbul, 1976.

⁷Maarif Vekilliği *Tebliğler Dergisi*, 29 Ağustos 1941, Ankara, s. 231; Koçyiğit, a.g.e., s. 53.

POPÜLER KÜLTÜR VE TÜKETİCİ BİREYLERE DÖNÜŞEN TOPLUM

Bilgehan DEMİREZEN

Özet

Dünyada teknolojinin, nüfus yapısının, üretimin vb. faktörlerin değişmesi ve gelişmesi ile ve inovasyon ve kültürel etkileşimin etkisi ile toplumun kültürel değerleri, yeme-içme alışkanlıkları, davranışları, tutumları, istek ve ihtiyaçları değişmiştir. İnsanlar postmodernizme kapılmış ve bu süreçte insanlar aşırı tüketim anlayışını benimsemiştir. Böylece insanların temel kültür yapısı değişmiş ve tüketim toplumu oluşmuştur. Buna paralel olarak, popüler kültür ortaya çıkmıştır. Dijitalleşme, endüstrileşme, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gelişimi, yaşam tarzı, göç ve nüfus yapısının değişimi popüler kültürün gelişmesini sağlamıştır. Sonuç olarak; İnsanlar kapitalizmin büyümesine kapılmış ve tüketim toplumu haline gelmişlerdir. Araştırmada insanların temel kültürel değerlerinin ve davranışlarının kaybolmasına neden olan ve insanları aşırı tüketici bireylere dönüştüren popüler kültürün etkilerini açıklamak ve ayrıca insanları bu konuda aydınlatmak amaçlanmıştır. Çalışmada konu ile ilgili literatürlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Popüler Kültür, Tüketim, Postmodernizm, Kapitalizm.

POPULAR CULTURE AND TRANSFORMING SOCIETY INTO CONSUMER INDIVIDUALS

Abstract

In the world, technology, population structure, production etc. with the change and development of factors and the cultural values, eating habits, attitudes, behaviours, request and needs of the society have changed with the effect of innovation and cultural interaction. People got postmodernism and in this process people have adopted the concept of over consumption. Thus, the basic cultural structure of people has changed and a consumption society has formed. Concordantly, popular culture has emerged. The development of digitalization, industrialization, technology and mass media, lifestyle, migration and change in population structure have led to popular culture development. As a result; people got magic of capitalism and became a consumer society. In this research, it was aimed to explain the effects of popular cultures that causing lost basic cultural values and behaviours of people and turn people into over-consuming individuals and also aimed to illuminate people on this issue. In this study, the relevant sources were used.

Keywords: Popular Culture, Consumption, Postmodernism, Capitalism.

Giriş

Günümüzde kitle iletişim araçlarının gelişmiş olması ve sosyal medyanın yaygınlaşması insanların yaşam tarzını değiştirmektedir. Sosyal medya popüler kültürün gelişmesini sağlayan önemli bir araçtır. İnsanların sosyal medyayı çok fazla kullanıyor olması popüler kültürü daha hızlı benimsemelerine neden olmaktadır. Böylece popüler kültür insanların yaşam tarzlarını şekillendirmekte ve onları yönlendirmektedir. Kapitalist sistem özel günler (sevgililer günü vb.) gibi hilelerle insanları mantık dışı alışverişe zorlamakta ve daha fazla tüketim anlayışına yönlendirmektedir.

Tüketim, bir yaşam biçimine dönüşmeye başlamış, kitlelerin çevresinde görsel ve sözel bir ağ oluşturmuştur. Meydana gelen bu yeni iletişim biçimi, ilk bakışta her ne kadar kendiliğinden ve olağan görünse de, gerçek yüzünü dolayısıyla gerçeği olabildiğince gizlemektedir. Tüketimin reklam olgusu üzerine yapılan psikanalitik incelemeler, sloganların ve reklam görseelliğinin bilinçaltına olan etkilerini belirlemiştir. Bu veriler, reklamın ve medya iletişim araçlarının sadece bir görüntü, bir imaj veya bir slogan olmadığını göstermektedir (Öğüt, 2008: 1). Popüler kültür ürünlerinin oluşumunda ve

aktarılmasında kitle iletişim araçlarının günümüzdeki rolü yadsınamaz. Özellikle 2000'lerden sonra çok hızlı bir biçimde günlük hayatın içerisinde yer alan sosyal medya, eğitim düzeyi, gelir durumu, dünya görüşü, yaşı, cinsiyeti farklı olan milyonlarca insanın hayatında bir yer edinmiştir. Ayrıca teknolojik bir araç olmaktan çıkmış toplumsal, kültürel ve endüstriyel bir biçim haline gelmiştir. "Kültürle ilgili günlük yaşamda popüler olanı, popüler yapıları ve popüler yapılmak isteneni taşıyan, gösteren, sunan, değerlendiren, yücelten, özlüce popülerlik kimliği veren en popüler bir yönetsel iletişim aracı" haline gelmiştir. Popüler kültür sosyal medya aracılığıyla toplumsal bünyeye daha kolay girmekte ve bu şekilde olayları, toplumsal koşulları, hayatı anlamlandırmayı etkilemekte ve yeni yaşam tarzlarını şekillendirmektedir. Sosyal medyanın insanlar için kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir hale geldiği günümüzde her yaşta kullanıcılar bu araçlarla içeriğin hem üreticisi hem de tüketicisi olarak popüler kültürün oluşturulması ve aktarılması bağlamında önemli bir rol oynamaktadırlar (Karaduman, 2017: 8-9).

Benlik algısında meydana gelen özsever değişim, dünyayı salt kişisel gerçekler veya sorunlar varmışçasına tanımlamaya yol açar. Bunun yanı sıra, tüketim

kültürünün empoze ettiği ihtiyaç kavramı temel unsur haline gelir. Bir şeyin iyi veya kötü, yararlı veya yarar-sız olması, gerekli olup olmamasına bağlıdır. “Ben” ve “ben” üzerine kurulu kimlik değeri gittikçe düşerken, sahip olunmak istenen görkemli popüler imajlara karşı hayranlık geliştirilir (Öğüt, 2008: 139). Tarihsel açıdan bakıldığında, günümüz Türkiye’inde transformasyon olarak nitelendirilen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişme sürecinin, 19. yy. sonlarından itibaren başladığı ileri sürülebilir. Önce Osmanlı Devleti’ndeki “Tan-zimat Dönemi” (1839–1871) uygulamalarıyla belirginleşmeye başlayan “modernleşme” yada uygulamalardaki içerik açısından daha çok “batılılaşma” eğilimlerinin, 1923’te ilan edilen, Türkiye Cumhuriyeti ile kesinleşmiş olması, bir rastlantı değildir. Modernleşme adı altında yaşanan değişim süreci, Türkiye’de kültürel anlamda geleneksel yapıların çözülmelerine yol açmıştır. Bununla birlikte, sosyokültürel açıdan, Türkiye toplumu, yeni alışkanlıklar, tutumlar ve davranış tarzları da geliştirmiş ve geliştirmektedir. Daha bilimsel bir ifadeyle, kültürleme-kültürlenme ve kültürleşme süreçlerinin iç içe geçmesiyle, Türkiye toplumu, yeni bir kültürel yapıya doğru, sürekli bir değişim arz etmektedir. Türkiye, 1980’lerden başlayarak, dönemin siyasetçilerinin de açıkça ifade etmiş oldukları gibi bir “transformasyon” yaşamaktadır. Transformasyon; siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda, bir yandan üzerinde düşünülmesi gereken yeni değerler yaratmakta; diğer yandan da var olan değerler üzerinde kimi dönüşümlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Çiftçi, 2010: 158-159).

Bu çalışma kültür, popüler kültür, halk kültürü, kitle kültürü, modernleşme, popüler kültür ve sosyal medya, popüler kültür uygulamaları ve popüler kültür ve tüketim gibi konuları kapsamaktadır. Popüler kültürün insanların temel kültürel değerlerini ve davranışlarını değiştirerek onları mantık dışı tüketime yönlendirmesi gibi etkilerinin açıklanarak insanların, özellikle gençlerin bu konuda aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi açısından bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Kültür

Kültür, belirli bir toplumda yaşayan insanların dili, dinini, yiyip içmesini, sosyal yaşantısını, bilgi, görgü kurallarını, manevi değerlerini içine alır. Kültür, bir milletin kendine ait dil, ahlak, hukuk, din, estetik, ekonomi, bilim ve düşünce hayatının uyumlu bütünüdür. Toplumun yaşamını düzenleyen değer, inanç, yasa, örf ve adetler ile ahlak kuralları kültürü oluşturur. Kültür toplumun temel taşıdır. Toplum kültürünün en önemli kısımlarından birini de dini inançlar, değerler, düşün-

ce ve davranışlar kültürün önemli öğelerini oluşturur. Kültür öğeleri zamana ve şartlara göre gelişir ve değişir (Coşgun, 2012: 839).

Halk Kültürü

Halk kültürü üretiminden tüketimine kadar bütün aşamalarında halk içinden çıkan, halkın yaşamının bütünleşik parçası olan, halka ait olandır. Halk kültürü iş ve dinlenmenin birbirini tamamladığı, birbirine zıt olmadığı, bitişik ve iç içe olduğu dönemin kültürüdür. Anadolu’da hala halk kültürü kültürel yaşamın bir parçası olarak devam etmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 48-50). Belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir halkın kendisine has hayat anlayışına, dünya görüşüne, örf ve âdetlerine, geleneklerine, yaşayış tarzına, dini-ahlaki değerlerinin hepsine birden halk kültürü denir. Halk kültürünün sosyal yönden çok önemli olduğu bugün herkesçe kabul edilmektedir. Çünkü toplumu oluşturan bireyleri birbirine bağlayan, kaynaştıran, onlara kendi halkının şahsiyetini kazandıran, kısaca, halkın devamlılığını sağlayan odur. Yabancı kültürler tarafından baskı altında tutulmakta veya genç halk kitleleri arasında yayılması önlenirse, gelişememektedir, hatta gerileyebilmektedir. Bu nedenle gelişmeleri genellikle serbest ortamlarda olmaktadır (Er, 2018).

Kitle Kültürü

Kitle kültürü kitle üretimi yapan bir endüstriyel yapının yarattığı maddî yaşamı gerçekleştirme ve bu gerçekleştirmenin materyal ve bilişsel/düşünsel biçimidir. Standartlaşmış kitle üretim biçimi ve tekniklerini, örgütlerini ve kitle tüketicisini gerektirir. Kitle kültürü seri üretimin sonuçlarından biridir ve kitle toplumundan önce var olmamıştır. Kitle toplumu üzerine de inşa edilmemiştir: Kitle toplumunun ticarileşmiş kendisidir. Günümüzde kitle kültürü kitle iletişim araçları ve bu araçların desteklediği küresel pazarın mal, hizmet ve ideolojisiyle birlikte düşünülür. Kitle kültürüyle biçimlendirilen dünya kapitalist üretim tarzının egemenliğindeki bir uygarlığı temsil eder (Erdoğan, 2004: 3). Kitle kültürü köylü cemaatinden ve yerel yaşamlardan çıkıp gelen yaşamı ifade etmediği gibi, halk sanatı da değildir. Halk kültürünün devamı olan gelişmiş bir biçimi temsil etmez. Kitle kültürü ve popüler kültür varlığını kullanım ve tüketimden yoluyla sürdüren, kitlelerin yaşam pratikleri ve ifadelerini çalan, gasp eden ve pazarda alınıp satılan mala dönüştüren ticari bir kültürdür (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 48).

Popüler Kültür

Popüler kültür, geniş halk kesimlerinin zevkine uy-

gun, yaygın kültürel olguları ifade eder (Kösoğlu, 1992: 150). Popüler kültür, toplumun çoğunluğunun bir seçim söz konusu olmaksızın benimsediği ve kapitalist endüstri biçiminin dayattığı, tüketme eylemi ile temellenen bir kültürdür (Öğüt, 2008: 11). Popüler kültür kavramı, modern toplumlarda yaygın halk kültürü veya hâkim grubun kültürü, yoğun bir şekilde tüketimi olan ve toplum içerisinde yaygınlık gösteren, gündelik olarak yaşanan kültür anlamında kullanılmaktadır. Ancak popüler kültür ürünlerini tercih edip tüketmek suretiyle, bunun gerçekte halkın ürettiği bir kültür olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur (Çiftçi, 2010: 152). Popüler kültür, daha çok gelip geçici gündelik bir hayat kültürüdür ve içinde müzikten yeme-içmeye, giyimden spora kadar birçok çeşitlilik barındırmaktadır. Ayrıca gündelik bir tüketim kültürü olmakla birlikte kitleleri eğlendirmekte ve onlar üzerinde yönlendirici etkiye sahip olabilmektedir. Bu amaçla sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir. Çünkü popülerliğini korumak, tüketiciye her zaman yeniyi sunmak zorundadır (Karaduman, 2017: 9). Popüler kültür, kapitalizm tarafından sağlanan kültürel kaynaklar ile gündelik yaşam arasındaki ara kesimde üretilir (Fiske, 1999: 159).

Popüler kültür, kitle iletişim araçları, eğlenceler, oyunlar, kahramanlar, putlar, törenler, psikoloji, din, yani yaşamımızın tüm manzarası gibi çevremizdeki gündelik dünyamızı da kuşatmaktadır. Bütün bunların yayımı, özellikle de on dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra genelde kitle iletişim araçları tarafından gerçekleştirilmektedir (Browne, 1988: 1). Bugün kitle iletişim araçları, geniş halk kesimlerini bu tür oluşumlar sayesinde kolayca etkileyebilmekte ancak bu etkiler bir başka tesirle kolayca kaybolabilmektedir (Kösoğlu, 1992:151). Kapitalizmin geldiği noktada popüler kültürün ve kapitalizmin birlikte işlediği görülmektedir (Akay, 2002: 178). Popüler kültürde, aynı zamanda, sürekli kalıcılıkla değil, sürekli değişimle sermayenin ve sermaye sisteminin sürdürülebilirliği gerçekleştirilir: Müzik alanında, popülerlik her hafta değişen “top 40” içinde olma ve bunları dinlemedir. Giyimde popüler olan şey mevsimlerle değişen modayla gelen güdümlü kültürel yaşamdır. Yeme ve içmede Pepsi ve Coca Cola; Marlboro ve Winston; Pizza Hut ve Pizza King; McDonalds ve Burger King arasındaki özgür seçim için tüketici kazanma mücadelesi ve bunun bireysel özgürlük, zevk ve tercih olarak sunulmasıdır. Popüler kültür bir “çabuk kullanım ve hızlı tüketim” kültürüdür. Bu tür kullanım ve tüketim popülerlerin üretiminin ilk safhasından son kullanım ve atma safhasına kadar her

aşamasında vardır. Böylece kitle üretiminin kalıcılığı ve sürekliliği garanti edilir. Popüler olan kullanılarak paketlenmiş popüleri, tüketiciler alır ve popüleri boğazlarına, saçlarına, yüzlerine, midelerine, üstlerine, ayaklarına “uygulayarak” malın ve bilincin popülerleştirilme sürecini tamamlarlar. Tüketici eğer popülere katılmazsa veya kazara popüleri yakalayamazsa popüler bir şekilde tedirgin edilir ve kendini tedirgin hisseder; huzursuz olur. Ancak popülerini eksik etmeyen tüketici gülümseyerek hem popülerle kendini bulur hem de popüler olanın satışına katılır. Bu satışta kendi vücudu ve kendi ruhu en önde gelen taşıyıcıdır. Popüler siyasal, ekonomik ve kültürel pazarda emeğiyle üretime ve dağıtıma katılan ve bölüşümden ona verilenle serbest köleliği garantilenen in-san, popüler olmayan kendine kendi olarak bakmak-tan korkar; kendini kendinden çalan popülere kurtarıcı olarak sarılıp kimliğini ve kendini bulup rahatlar. Bu yolla kendinin sandığı “önemli kendi” olur insan. Bunu her gün sürekli yapmak zorundadır (Erdoğan, 2004: 4-5).

Popüler kültür sermaye düzeninin “friendly fascist” zorbalığının medyadan ve kişiler arası ilişkilerden geçerek kendini demokratik olarak satmasıdır. Saçına A firmasının Y ürününü sürmelisin, K marka parfümünü kullanmalı, ruju sürmeli, gömleği ve pantolonu giymelisin, çünkü ona “sen değersin” demek, bunları yapmazsan değer kazanamazsın demektir. Bu popüler faşizm arkadaşlar arasında konuşularak, hayranlık ifade ederek, yüceltilerek ve markayı diğer insanların gözüne kaka kaka kullanarak giyerek yaygınlaştırılır. Bu “friendly faşizm” popüler kültürel pratiklere katılmayı bakışla ve sözle hor görerek kendi gibi kullanmayan ve tüketmeyen üzerinde baskı kurar; aynı anda kendini doğru, çağdaş, iyi ve haklı olarak tanımlar. Daha kötüsü benzerliği heceleyen popüler kültürün bu “friendly faşist” bireyi o denli geri zekalılaştırılmıştır ki, popülerin düşüncesi ve davranış kalıplarıyla standartlaşmış maymun olduğunun farkında bile değildir; aksine popülere katılmayı özgürlük, özgür tercih, “ben istediğimi ve sevdiğimi yapıyorum” olarak niteler ve örneğin Tarkan’ın Özgürlük Türküsüyle farkında olmadan köleliğini yeniden üretir. Popüler kültürde kıymetsiz olan şey “mal almayan” ve mal almaya katılmayı katılmayıdır. Bunun başta gelen nedeni elbette satış ve kitle üretiminin yeniden yapılması zorunluluğudur (Erdoğan, 2004: 5-6).

Popüler Kültürün Özellikleri

Popüler kültürde sürekli bir değişim söz konusudur. Çabuk kullanım ve hızlı tüketim temel prensiplerdir. Tüketici, ürünü kullanım sınırları içerisinde özgürdür

ve ancak tüketerek varlığını hissettirebilir; aksi takdirde iradesi yoktur. Popüler Pazar, tüketim sembolleri ve sloganlarıyla her daim tüketime davet eder. Kendi ürünlerine değer atfederek, tüketime katılmayanları değersiz duruma düşürür. Popüler kültür “niceliksel fazlalık ve niteliksel yoksulluğun” kültürü olarak var olan değerlerin içini boşaltır ve böylece anlamsız, kalıcı olmayan birtakım nesnelere, yaşam alanımızda bizi sürekli meşgul eder. Popüler kültür ürünlerinin pazarlanmasıyla ve tüketim alanını oluşturmasıyla toplumda bir tek tipleştirme ortaya çıkmıştır. Giyim-kuşamda, eğlence, müzikte, yiyeceklerde vs. tek tipleştirme olgusunun yansımaları görülmektedir. Düşünmeden tüketilen, eleştirel bilincin gelişmesine fazla olanak tanımayan, sisteme olan inancı destekleyen bir kültür yaratılır ve yaratılan bu popüler kültür, toplumun egemen kültürü haline gelmeye başlar. Bu kültürde toplumda “hakim” tanımları üretir ve güç dengelerini meşrulaştırarak bunların devamını sağlar (Coşgun, 2012: 842).

Popüler kültür yaratmanın olumsuz özelliği; Popüler kültür sevimsizdir; çünkü yüksek kültürün aksine, kâr zihniyeti yatırımcılar tarafından sadece parasını ödeyen izleyiciyi memnun etmek üzere toptan üretilir. Yüksek kültür üzerindeki olumsuz etkiler; Popüler kültür yüksek kültürden alıntı yapar, böylece onu ayağa düşürür; ayrıca geleceğin pek çok yüksek kültür yaratıcısını baştan çıkartır, böylece onun yetenek kaynağını tüketir. Popüler kültür izleyicileri üzerindeki olumsuz etkileri; Popüler kültür içeriğinin tüketilmesi en iyi olasılıkla sahte mutluluklar yaratır, en kötü olasılıkla da izleyiciye duygusal olarak zarar verir. Toplum üzerindeki olumsuz etkileri; Popüler kültürün yaygınlaşması yalnızca toplumun kültürel ya da uygarlık kalitesini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda diktatörlüğe eğilimli demagogların kullandığı kitle ikna yollarına tuhaf bir biçimde ilgi gösteren, edilgen bir izleyici kitlesi yaratarak totaliter rejimlere çanak tutar. Bu söylenenlerden hareketle, eğlenceden müziğe, spordan dini hayata, bilimden edebiyata bir yığın tuhaflık ve çelişki yaşıyorsak bunda popüler kültür diye tanımladığımız kültürel tavrın etkisi vardır. Kültüre ilişkin bir olgu, bir motif, bir unsur kendi bağlamından kopuk bir yerlerde duruyorsa, nedenselliğini kaybetmişse, mantıksal çerçeve ihtiyacı içinde değilse ve buna rağmen baş tacı ediliyorsa popülerdir. Çünkü bütün çelişkilerine rağmen toplumun gözdesi olma niteliği kazanmıştır. Örneğin futbol böyle bir şeydir. Moda ve fal da böyledir. Popüler müzik adı altında bize sevdirmeye çalışılan da böyledir. Bu anlamda popüler kültürün tutarlılığı yoktur. En önemli

dayanağı geniş kitleler tarafından kabul gördüğü yolundaki inanç veya yanlısamadan oluşmaktadır (Karakoç, 2014: 249-250).

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi popüler kültürde yenilik çok önemlidir. Çünkü yeni bir ürün her zaman modadır. Moda da sürekli takip edilip sürekli tüketilmektedir. İnsanları gösteriş ve özentiyeye yönlendirerek tüketimi arttırmak önemli bir etkidir. Popüler kültür toplumun kültüründen her şeye kadar müdahale etmektedir. Kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanmakta ve yasal emperyalizm faaliyetleri yürütmektedir.

Popüler Kültür ve Tüketim Kültürü

Bir tüketim toplumunda bütün metaların işlevsel olmaları ölçüsünde kültürel değerleri vardır. Bunu modelleştirebilmek için, ekonomi düşüncesini, yalnızca paranın değil anlamların ve hazların dolaşımının da söz konusu olduğu bir kültür ekonomisini içerecek şekilde genişletmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu modelde izleyici bir meta olmaktan çıkarak bir üretici, bir anlam ve haz üreticisi haline gelir. Kültür ekonomisinde özgün meta bir metindir, popüler kültürün temel bir kaynağını oluşturan potansiyel anlamlar ile potansiyel hazların söyleme dayalı yapısıdır. Bu ekonomide tüketiciler yoktur, yalnızca anlamları dolasına sokanlar vardır, çünkü bu süreçte metalaştırılmayan ya da tüketilmeyen yegâne öğeler anlamlardır (Fiske, 1999: 39). Kapitalizmin geçirdiği sürecin önemli olayları post modern dönemin başlangıcına zemin hazırlamıştır. Post modern dönemde kapitalizm egemenliğini çok uluslu şirketler üzerinde de kurmuş ve evrenselleşmiş, kitleler tüketme eylemine yöneltmişti. Analitik kuramsal bir kavram olarak post modernizm, kapitalizm kaynaklı tüketime dayalı bir kültürü ve tüketmeyi destekler (Öğüt, 2008: 21). Adına popüler kültür dediğimiz yaşam biçimi, insanların hem bedenlerini, hem kazançlarını, hem de ruhlarını hedef alan bir sömürü mekanizmasına dönüştürülmüş durumdadır (Aydın, 2017).

Fabrikatörler ürünleri ve reklamcılar da tüketicileri ürettirler. Reklamcılar kültürel değerlere zevki ve duygusallığı da katmaya başladılar. Kişileri tüketime sevk etme, moda ve gösteriş ardında koşmasında, mal olarak ve tüketerek mutluluğu aramada önemli rol oynadı. Bu süreçte kapitalizm halk kültürünü katletti, katletmediğini ise kitle kültürü veya popüler kültür şekline dönüştürdü: Alınan ve satılan mal haline soktu (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 49-50). Popüler kültürün de yönlendirdiği ve desteklediği aşırı tüketimin kaynağında narsizm, dürtü kontrolü eksikliği ve materyalist değer-

lere aşırı bağıllık gibi psikolojik faktörler yatmaktadır. İhtiyaç fazlası tüketimin belirlediği kimlikler, algılar, yargılar meta kültürüne katılan atomlaşmış, manipüle edilmiş bir kitle doğurmuştur. Bu yeni kültür aslında “kültür” olmayan bir kültürdür. Çünkü kültürel değerler arasındaki ayırım artık belirsizleşti, estetik yargıların yerini tüketim kaygıları almıştır (Doğu, 2013).

Son otuz yıl göz önüne alındığında ülkemiz insanının (özellikle genç neslin) kültür endüstrisi tarafından kültürlendiğini; eğitim, çalışma, spor, düşünme, eğlenme, yeme-içme, vd. hususlarda geleneksel kültürden/hayat tarzından uzaklaştırıldığı görülür. Genel anlamda Batı hayat tarzı olarak adlandırdığımız, ancak doğrusu Amerikan hayat tarzı diyebileceğimiz hayat tarzı, özellikle büyük şehirlerde Türk hayat tarzının yerine geçmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, artık sayısı yüzlerle ifade edilen radyo ve tv kanallarından yayılan Amerikanvari reklâm, film ve programlarla Türk ahlâkî yapısının yerine utanmanın, ayıbın, saygının, vefanın, sevginin, vb. erdemlerin olmadığı yeni bir ahlâkî anlayış tesis edilmektedir. Zira basın-yayın organlarında (farklı tv ve radyo kanalları, farklı gazeteler, dergiler olsalar da) verilen bilginin tek kaynaktan verilir olması, kitleleri tek yönlü bilgilendirmekte ve düşündürmektedir. Yeme-içme geleneğinin yerine Mc Donald’s, Pizza Hut, Burger King, vd. fast food mekanlarında mekanikleştirilen bir yeme-içme kültürü ve adabı ikame edilmektedir. Dahası dürümland, dönerland, kebabhouse, vd. adlarla yerli taklitleri de geleneksel yiyecekleri fast food anlayışı ile servis ederek yangını körüklemektedirler. Oyun ve eğlence konusunda, özellikle çocuklar ve gençler bilgisayarın tutsağı olmuş durumdadırlar. Özellikle düşük veya orta gelirli aile çocukları ve gençleri apartmanlar arasında oyun mekanlarının olmayışı, dahası uygulanan sınav maratonunun onlara oyun zamanını kısıtlaması sebebiyle odalarına kapanmakta, bilgisayarda keşfettikleri sanal dünyada yaşamaktadırlar ve aileleri ile ilişkileri neredeyse yok olmaktadır. Maddî gücü elverişli olanlar ise büyük alış-veriş mekânlarındaki oyun alanlarına, Disneyland, Toys’Я’s gibi Batı tipi oyun merkezlerine gitmektedirler. Diğer yandan hypermarketler, supermarketler, vb. alış-veriş merkezleri ile Türk hayat tarzının ötesinde savurgan bir tüketim yaşatılmaktadır. Tüm bunlar özellikle son otuz yılda dilde, düşüncede, anlayışta, kısaca yaşayışta etkilerini göstermiş ve göstermekte, başka bir dilde, başka bir düşünce ve anlayışta, yaşayışta nesiller meydana gelmektedir (Sever, 2015).

Tüketim: Tüketim somut açıdan, para vererek kar-

şılığında istediğimiz şeyi almak ancak soyut anlamda günümüz toplumunun en büyük sorunudur. Kısaca tüketim yok etmektir. **Tüketici;** Tüketim eyleminin failidir. **Tüketim kültürü** ise, ihtiyaçtan çok sahip olma tutkusuyula her şeyi satın alma kültürüdür (Coşgun, 2012: 844-845). Kitlesele üretimle beraber toplumdaki insanların büyük bölümünün üretmediği, tükettiği bir dönemdeyiz (www.medyakulturvetoplum.wordpress.com, 2010).

Gösteriş Tüketimi: Günümüzdeki tüketim anlayışına göre, bir ürünün işlevsel özelliğinden çok o ürünün imajı, biçimi ve markası gibi sembolik özellikleri tüketim aracı olarak ön plana çıkmıştır. İmaj; popüler kültürde her şey imaj üzerine kuruludur, kim olduğu, ne söylendiği, kimi veya neyi temsil ettiği önemli değildir. İmaj, tutum ve davranışların önüne geçmektedir. Kitle iletişim araçları özellikle medya, ekonomide, siyasette sporda ve sanatta yıldızlaşan imajlar yaratmaktadır. Eğer bir konu hakkında söz söylenecekse, ne konuşacakları belli olan bu starlara söz verilmekte, sadece görüntüde bu insanlar sunulmaktadır. Bu durumda ise taklitçilikten öteye geçilememektedir. **Marka tercihi;** popüler kültür endüstrisinin piyasaya sunduğu mallar arasında nitelik farkının pek önemi yoktur. Özellikle gençler, marka ürünlerle arkadaşları arasında prestij sağlama eğilimindedirler. **Moda;** popüler kültür moda adı altında birtakım ürünleri kullanıma hazırlarken, bir kısmını ise modası geçmiş kategorisine koyarak kullanım dışı bırakır. Her şeyin bir modası vardır. Son dönemin modası diziler, kıyafetler, saç şekilleri, yeni sezon kıyafetler vs. (Coşgun, 2012: 845).

Hayat Tarzı ve Hegemonya: Modernleşmenin sunduğu hayat tarzı, kutsal niteliklerini yitirerek tamamen maddileştirilmiş, değerini yerini imaj almıştır. İhtiyaçlar ise bu doğrultuda ve gereksinimler dışında belirlenmeye başlamıştır. Modern toplumlarda tüketimi zorunluluk haline getiren popüler kültür, uyandırılmış taleplere göre biçimlendirilir. Lüks hayat simgesi altında içselleştirilen hayat tarzı günümüzde kıyafet, kadın-erkek ilişkileri ve eğlence tercihleri gibi görünümelerde sık sık gündeme gelmektedir. Bugün baktığımız zaman her şey; yemek, içmek, sevmek, arkadaşlık, dostluk... birer tüketime dönüşmüştür. Bunlarla kendi hayatını anlamlaştıran insanoğlu ise artık tüketimin nesnesi olma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Nihayetinde popüler kültür endüstrisi, insanları tüketimin birer nesnesi haline getirmek arzusu ve hedefi içerisindedir. Tüketim toplumu ve tüketim kültürü, bireyleri tüketime dayalı yaşam biçimlerine “satın almaya” zorlayan “yanlış ve sahte ih-

tiyaçlar” üretmektedir (Coşgun, 2012: 845-846).

Tüketici Davranışlarının Etkileyen Unsurlar

Kullan-At Pratiği: Geçici olmak ve hızlı tüketim popüler kültürün en büyük özelliklerindedir ve bu nedenle ürün kullanılmalıdır ve yerini bir süre sonra yenileri almalıdır. Popüler kültür sürekli tüketime teşvik eder, neredeyse tüketimi de tüketir (Coşgun, 2012: 847).

Anı Yaşamak: Popüler kültür geçici olduğu için geleceğe bir şey bırakma amacı gütmeyen, zaten böyle bir özelliğe de sahip değildir. Dün ile yarın arasında yaşanması gereken bugünün mutluluğudur. İnsanlar anı yaşamak adına popüler pazarda yer alır, o pazarın bir nesnesi haline gelir. Neyi, nasıl yaşadığının farkına varmadan ancak anlık doyumlarla bir ömürlük mutluluk aranmaya başlanır (Coşgun, 2012: 848).

Boş Zaman Etkinliği Olarak: Alışveriş: Özellikle son zamanlarda çevreden ve TV’lerden yola çıkacak olursak, en popüler boş zaman geçirme faaliyeti alışveriş yapmaktır. Amaçları bir şeyler satın almak değil, halkın alışveriş yapabileceği alanları doldurmaktır. Artık boş zamanlarında bir araya gelen arkadaşlar, eşler, dostlar boş zaman etkinliği eğlence dışında alışverişe yönelik bir eğilim gösterirler. Bu alışveriş süreci bazen satın almakken, bazen de büyük alışveriş merkezlerinde gezmek, dolaşmak en doğrusu da zamanı tüketmektir. Tüketim, günümüzün en büyük salgın hastalığı haline gelmiştir ki, insanlar alışveriş yapmanın yanı sıra, tüm bunların dışında kalan eğlenme, boş vakit geçirme, bir yakınıyla buluşma gibi eylemleri de tüketim alanlarında gerçekleştirme davranışı içerisindeyler. Popüler kültür insanları tüketmeye teşvik eder; bunu gerçekleştiremediği sahalarda ise, bir özentiy meydana getirmeyi amaçlar (Coşgun, 2012: 848).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere popüler kültür tüketim kaynaklı insanlar anlayışıyla hareket etmektedir. Her şey tüketime dayalıdır. İnsanların bir ürüne ihtiyaçları olmaksızın o ürünü insanlara tükettirme çabası içerisindeydir. Üretim ve gelecek odaklı değil sadece biz üretelim siz tüketin anlayışı ile yaklaşmaktadır.

Popüler Kültür ve Medya, Sosyal Medya ve Kitle İletişim Araçları

Günümüzde belki de kültürün en çok ilişki içinde olduğu kavram medyadır. Bu ilişki, medyanın insanlara yeni hayatlar sunması, modern insanın dünyaya ait imgelerini oluşturmada ve sürdürmede kendini göstermektedir. Medya sayesinde oluşturulan yeni semboller insanların hayatına bir yön vermekte ve belli bir yaşam

tarzı meydana getirerek, fikirleri, eylemleri, yapıntıları içeren yeni bir süreç olarak yeni bir kültür şekli ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede medyanın kendisine ait olarak meydana getirdiği kültür aslında popüler kültür ile aynı paralelde gündelik kültür şeklinde görünmektedir. Popüler kültürün “halk tarafından sevilen” tanımı ile yakın ilişki içerisinde olan medya bu “sevilen”e etki yapmakta; insanların hayat tarzlarını değiştirmekte, alguları, sevgileri, nefretleri, gündelik yaşamlarını, siyasi-sosyal düşüncelerini kendi gücüne göre biçimlendirmektedirler. Dolayısıyla medyanın popüler kültürle bir arada anılması da doğaldır (Karaduman, 2017: 11). Artan tüketim talebi ile birlikte, giderek eğlence endüstrisinin ve büyük sermayenin egemenliği altına giren kitle iletişim araçları da tüketim ideolojisinin yaygınlaşmasına hizmet etmiştir (Özdemir, 1998).

Bize sunulan “gösteri toplumu” imajı gerçeklerin yerine geçerek motifler imgeler üretmiştir. Bugün artık kültürün, medyanın etkisinde kaldığı ve popüler kültürün bir medya ürünü olduğu hemen her kaynakta anlatılmaktadır. Popüler kültürün herkesçe ulaşılabilen bir kültür olması özelliği de onu medyanın alanına koymaktadır (Çağan, 2003: 77). Kitle iletişim araçları dış dünyayı algılamamızda bir çeşit süzgeç rolü oynamakla da kalmayıp, bizi bize, kendimize bile istedikleri gibi yansıtıp benimsetebilmektedirler. Ne olduğumuzu, ne olmamız gerektiğini, dışa karşı nasıl görünmemiz gerektiğini benimsetebilen kitle haberleşme araçları, yeni yeni davranışlar edinmemiz, kendimizi bize söylenen tiplere benzetmemiz yönünden de etkin olabilmektedirler (Mills, 1974: 440). Medyanın denetimindeki imge, bireyi yaşamının başlangıcından itibaren kendi doğrultusunda yönlendirir. Konuşmayı öğrenmeden önce TV’den gelen sinyallerle beyni dolmaya başlayan, nesnelere görmeden önce, TV’deki imgeleri gören kuşaklar ortaya çıkar (Öğüt, 2008: 25). Reklam ve televizyon gibi araçlar insanları satın aldırmaya yönlendiren popüler kültürün önemli unsurlarıdır.

Reklam: Reklam, ticaretin bir parçasıdır ve çıkar (kazanç) mantığı ile görevini yerine getirir. Reklamın amacı hiçbir zaman kültür üretme değildir. Amacı satış yapma ya da daha iyi bir ifadeyle satın aldırtmaktır (Charon, 1992: 246).

Televizyon: Televizyonun, birey algısındaki gerçek ve kurgu kavramlarını karmaşık hale getirme işlevi, aynı zamanda kültüre doğrudan etki etmesini sağlar. Televizyon diğer iletişim araçlarından farklı olarak her sınıftan kesime anında ulaşabilir. Televizyonun bu sebeple daha zarar verici yönü, her sınıftan insanı gerçek

ve kurgu belirsizliğine sürüklemesidir. İletilen gerçek, nasıl sunulduysa seyirci tarafından öyle algılanır ki, bu da yorumlamalara veya farklı bakış açlarına izin vermez. Televizyon, tüketimi empoze eden bir strateji olarak, seyirciye suni bir özdeşleşme imkanı sunar ve esas ideolojisini benimsetmeye çalışır. Bu durum elbette ki topluma daha az veya hiç sorgulama yapmayan bireyler katarak yansır. Televizyon izleyicisi, izlediği gösteride, saniyede 1200 kadar görüntü algılar. Ve bu yüzden kendisinden kurtulmanın olanaksız görüldüğü bir illüzyon, hayali bir illüzyon olarak imge ölmüştür. İmgeler, kitle iletişim araçlarıyla yayılırken, hafızası olmayan gösteri toplumunu yansıtır (Öğüt, 2008: 27-28). Televizyonlardaki yarışma programları en çok izleyici toplayan programlar olarak karşımıza çıkmaktadır. “Türkiye’de yıllardır inanılmaz bir yarışma-eğlence programı furyası yaşanmaktadır. Cuma-cumartesi gecelerimiz ekranların başında geçerken, kalan diğer günlerde ise ya yarışmanın yapıldığı gecenin tekrarı, ya da gizli kameralar gözetiminde gerçekleşen yarışmaların kulis yayınlarını izlemekteyiz. Bu yarışma-eğlence programlarıyla birlikte Türk halkı “popüler”, “popüler kültür”, “popüler şarkı”, “popidol”, “popikon”, “Popstar” gibi kavramlarla tanışır hale gelmiştir (Karakoç, 2014: 255).

Tüketim toplumunda insani anlayışın çöktüğü düşünülebilir. İnsani anlayışın yerini entropi almıştır: piyasanın tanımladığı bir kişiliğe sahip olmak insani durumun tanımladığı bir insan olmanın yerine geçmiştir (Öğüt, 2008: 32). Etkileşim sağlaması ve kolay erişilebilir olması, sosyal medya ortamlarını, iletişim alanında günümüzün en önemli medya araçları haline getirmiştir. Sosyal medyanın sunduğu bu imkânlar göz önüne alındığında, bu ortamların diğer iletişim araçlarından ayırt edici en önemli özelliği olduğu görülmektedir. Dünyada ve ülkemizde neredeyse her iki kişiden birinin internet kullanıcısı olduğu günümüzde, sosyal medya üzerinden güçlü bir enformasyon sunumu gerçekleşmektedir. Sosyal medyanın oluşturduğu bu etkileşim çerçevesinde bireyler ve toplumlar arasında yakınlaşma ve ortak ilgiler, yeni yaşam tarzları, davranışlar oluşmakta, sanal kültürel ortamlar doğmakta ve kültürel değişimler yaşanmaktadır (Karaduman, 2017: 12). Günümüzde popüler tüketim kültürünün kitlelere empoze eden en önemli kaynak medyadır. Özellikle; toplumsal ve siyasal yapının henüz tam anlamıyla yerleşmediği, kurumsallaşmadığı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde medya aracılığıyla yayılan popüler tüketim kültürü, toplumsal anlamda kültürel erozyona ve yozlaşmaya neden olmaktadır (Taş, 2006).

Popüler kültür insanları etkilemek için kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanmakta, bu yönde çeşitli stratejiler geliştirmekte ve çaba sarf etmektedir. Popüler kültürün markaları özellikle TV gibi medya araçlarını kullanmakta ve reklama büyük önem vermektedir. Çünkü TV ve reklam ile halka yani hedef kitleye kolayca ulaşabilmekte ve bu sayede onları kolayca etkileyebilmektedir.

Popüler Kültür Uygulamaları

Sosyal Medyada Görünür Olmak (Fark Edilme Arzusu): Resim, fotoğraf, video, film gibi görsel paylaşım ağırlıklı iletişimin yanında blok, mikroblog, forum, sözlük, sohbet, tanışma odaları gibi metin tabanlı iletişim ile yenilenmiş zaman ve mekân hissini açık uçları, egemen temsiliyet tarzlarına alternatif ya da yandaş bedenleri ve kimlikleri doğurmaktadır. Bu bağlamda bireyin bilinçli ya da bilinçsizce “her an ve her yerde görünür olmak” arzusunu belirgin bir şekilde ortaya çıkarmaktadır (Karaduman, 2017: 14).

Benliğin İkonlaşması (Selfie Hareketi): Günümüz popüler kültür örneklerinden biri olan ‘selfie hareketi’ ya da Türkçe telaffuz edecek olursak kendi fotoğrafını çekip sosyal medyada paylaşmak, dijital teknolojinin getirdiği olanaklarla kişiyi, ideal görüntüsüne kavuşturmada ve görünür kılmada önemli bir araç haline gelmiştir. “Selfie” olarak çekilmiş fotoğraflar genellikle Facebook, Twitter, Instagram, Tumblr gibi sosyal medya sitelerinde paylaşılmaktadır. Selfie kelimesi, başına hash (#) sembolü getirilerek yaygınlaşmaktadır. “#” sembolünün kelime veya kelime grubunun önüne eklenerek oluşturulan bağlantılar, anlık bilgileri kategorize etmeye ve kitlelere ulaştırmaya yardımcı olmaktadır. Bu ortamlarda #selfie etiketiyle oluşturulan paylaşımlar diğer sosyal medya kullanıcıları tarafından görülmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda paylaşımlara eklenen bu etiketlerle (#selfie gibi) oluşturulan sanal kamusal alanlar, ‘selfie’ örneğinde sosyal medya kullanıcılarına benliğin ikonlaşması anlamında da imkân tanımaktadır (Karaduman, 2017: 15).

Popülerleştirme sarmalı kişiler arası iletişimle yayılır ve genişler. Sonunda ürünün kendisi (veya firma) sadece popüler olmaz aynı zamanda popülerlik aracı olur: Pop star yarışmasında Abidin’in görüntüsü bir popüler yıldızla (Tarkan’la) benzeştirilerek değer kazanır. Nike veya Adidas giyme, pizza yeme, modayı takip etmenin kendisi popüler bir pratik olurken, aynı zamanda pratiği yapanı da “popüler” (zamana uyan, ileri, çağdaş) yapar. Popülerden geçerek kişi kendi gözünde ve diğerlerinin karşısında değerini bulur. Böylece, örneğin Coca Cola

ile hayatın tadını alan gençler birlikte birbirini destekleyen baskıcı bir popülerlik kümesi oluşur. Bu kümede Coca Cola firmasından, reklamını yapan şirkete, reklamı taşıyan medyadan Coca Cola'yı içen gençlere ciddi farklılıklar gösteren fayda, doyum, sonuç ve çıkar elde eder. "Hayatın tadı" ile gelen bu fayda gençlerde popüler duygu ve duyarlılıklarla dolu gönülden bir katılma yaratır. Popüler pratiklerin en yoğun olduğu zaman iş dışı zaman olarak biçimlendirilmiştir, iş zamanı bilinçli olarak popüler gözden ve ilgiden uzak tutulmaktadır. İş dışı zaman, kapitalizmde yeniden tanımlanarak alışveriş yapma, lokantaya ve ticarileşmiş eğlence yerlerine gitme, piknik ve turizm faaliyetleri içine çöktürülmüştür. Böylece insanların iş dışı faaliyetleri de sermaye tarafından kolonileştirilmiştir. Yeme, içme, giyme, eğlenme ve dinlenme faaliyetleri kapitalist pazarın yoğun popüler baskıları ve kitle kültürü pratikleriyle "para harcama" faaliyetlerine dönüştürülmüştür. Popüler faaliyet olarak popüler kitapların bilgiyle bağı "bilgiden yoksunluğu" yaratma veya "bilgisizliği teşvik" ya da "bilgiçlik taslayan cahili ve cehaleti" yaratma olarak özetlenebilir (Erdoğan, 2004: 7-8).

Küresel sermayenin sözcüsü olan radyolar kuruluştan beri Amerikan ve batı müziğiyle, yabancı içerikli programlarıyla batı kültürünün düşünsel ürünlerini (müzikler ve piyesler gibi) Anadolu'ya yaymış ve kültür emperyalizmine büyük hizmet vermiştir. Özel radyoların eklenmesiyle bu hizmet çok daha yaygın ve yoğun bir hâle gelmiştir. Türkiye'de batılılaşma süreci ile birlikte müzik de "muasır medeniyet" seviyesine ulaşmanın konusu ve yolu olmuştur. Bu çerçevede batının müziği modern temsil eden ve dinlenilmesi gereken müzik olurken ve yaygınlaştırılırken, kaçınılmaz olarak batılı olmayan saray müziği, Türk sanat müziği ve Türk halk müziği değerden düşürülmüştür. Kapitalist toplumlarda gençler doğru olarak anlayamadıkları ve denetim altına alamadıkları ilişkilere, boyun eğmeyle girerler. Modayı yakından takip ederiz. Moda üzerimizde sürekli bir ağırlık olarak durur. Ne modayı kendi arzumuza göre ayarlayabiliriz ne de bir yana itebilir ve görmezlikten gelebiliriz. Nikelar, Adidaslar, T-shirtler, kemerler, marka elbiseler, makyaj ve parfüm çeşitleri, Marlborolar, Ninja Kaplumbağalar, Barbie Bebekler, Walt Disney'in çizgi kahramanları ve oyuncakları, Coca Colalar ve Blue Jeans kitleler üzerinde, insanlar arası ilişkilerden de geçerek, çekilmez ağırlıklarını hissettirirler ve egemenlik kurarlar. Popüler yiyecek yerlerinde menü hem Türkçe hem de İngilizcedir. İçeriğinin çoğunun giysilerinde İngilizce mesajlar yazılı

konusulan Türkçedir. İçilen Amerikan sigarası ve yenilen Amerikan yemeğidir çoğunlukla. Popüler yemek ve içeceklerde de dünyada Amerikan isimleri, ürünleri ve biçimi çoğunlukla egemendir. Örneğin Mc Donalds ve kopyaları pazardaki "ev yemeği" fikrini ortadan kaldırdı. Ev mutfağı fikriyle hareket eden azınlık, örneğin New York'ta, ya evde pişirmek ya da dışarıda belli özel restoranları bulmak zorundadır. Mc Donalds'ın dünyasında, N.Y., Tokyo, Paris, Londra, İstanbul ve Ankara'da yiyecek daima aynıdır, iyi ve sıhhatlidir. Mc Donalds'ın, iyi ve sıhhatli olmadığı araştırmalarla gösterilmesine rağmen, sürekli böyle söyler reklamlarında. Yaşamak yemek, içmek, seyretmek ve yaşamın anlamı neyi nerede yiyeceğin, içeceğin ve seyredeceğin olur. Varlığı ve yaşamın anlamını bu şekilde açıklamaya, dolayısıyla kapitalist pazarın satışına katılan idealist felsefenin mekaniksel materyalizm içinde boğuluşu!. Günümüzde popüler bayramlar kapitalist pazarın satış gereksinimlerini karşılamak için promosyon aracı olarak kullanılmaktadır. Son zamanlarda Türkiye televizyonlarında Türk'ün bayramı olmayan ve Anadolu'yla ilişkisi Haçlı seferleri olan bir kültürün koca göbekli ve sarhoş Santa Klaus'u, çam ağacı kesip süsleme, duygulu Hıristiyan dinî bayram müziklerinin duyulması her programda görülmektedir. Türk bayramları Hıristiyan bayramları biçimine dönüştürülmektedir. Bütün bayramlarda yoğun bir satın alma propagandası yapılmaktadır. Daha kötüsü tümüyle tüketim güdümlü yeni bayramlar yaratılmaktadır: Anneler, babalar, sekreterler, kardeşler, amcalar, teyzeler, sevgililer günü gibi günlerle insanlar sürekli harcama baskısı altında tutulmaktadırlar. Gençler bu propagandanın birinci hedeflerindedir (Erdoğan, 2004: 8-11).

Hıristiyanların dinsel bayramları, reklamlar bayramdan birkaç ay öncesinden başlar. Tebrik kartları, "christmas" ağaçları, süslü ışıklar, duygusal müzikler, duygusal görüntüler, doğrudan reklam olmayan fakat reklama yardımcı olan bayram filmleri ve programları hep birlikte toplumda ve ailede birlik, dirlik, küskünlüklere son ve barış zamanı olduğunu sunar. Reklamlar bütün bunların elde edilmesi yolunun para harcamayla olabileceğini sürekli olarak ima eder. Eğer bayram alışverişine gitmezsen toplumun bir üyesi değilsin. Öyle hissedersin, öyle hissettirilirsin. Bayramın reklamlarla, programlarla, filmlerle derinden hissettirilen "yardım etme havası" ticaret tarafından manipüle edilir. Halk bir sürü hediyeler alır. Bu hediyelerin çoğuna hediye alanların ihtiyaçları yoktur veya gereksiz hediyelerdir. Hediye alışveriş süreci gerçekte zorluklarla kazanılan

paranın gereksizce yanlış harcanmasıdır (Erdoğan, 2004: 12).

Küreselleşme, kapitalizmle beslenen ve güçlenen, bağımlılık ilişkilerini arttıran, bireysel bağımsızlıkları yüksek bir noktada gören, güçlü/gelişmiş toplumların lehine işleyen, bütün toplumları ve hatta insanları da etkisi altına alan bir süreçtir. Ekonomik küreselleşme ile birlikte sermayenin hayali tek tip mağazaların, restoranların, filmlerin, kıyafetlerin, birbirinin aynı ürün ve hizmetlerin tüm dünyayı kuşatmasıdır. Böyle bir dünyada insanların arzuları ve zevkleri çok uluslu şirketlerin ürünleri ile birebir uyumludur. Bu ekonomik küreselleşme çıkarları paralelinde, tüm dünya genelinde tek tip bir çocuk kültürü yaratılmasına da öncülük etmektedir. Küreselleşmenin bir dünya pazarı olarak varlığının, oyun ve oyuncak alanına etkisi de şüphesiz gerçekleşmiştir. Çünkü tüketim motifleri sıkı bir şekilde ulusal değıldirler. Tüketiciler artık kendilerini, herkesin ulusun sınırları içerisinde pazarlanan ve ayırt edici bir ulusal kültürü temsil eden aynı türdeki ürünleri satın aldığı bir ulusal topluluğun parçası olarak tahayyül edemezler. Yeni oyuncaklar büyük ölçüde tek merkezden gönderilmektedir. Bütün çocuklar, aynı oyuncakları bilmekte ve onlarla oynamaktadır. Yerel ya da mahalli oyuncak tarihe karışırken yerel ya da mahalli oyuncakla oynayan çocuk da tarihe karışmaktadır (Sormaz ve Yüksel, 2012: 995). Artık çocuklar (ve anne/babaları) popüler kültür endüstrisinin ürettiklerini kullanmakta ve oynamaktalar. Eskiden bebeğı ve oyuncacı satın almaz, kendimiz yapardık. Yaptığımız oyuncaklar ve oynadığımız oyunlar yaşadığımız hayatın kendimiz tarafından kendimiz için ürettiğimiz temsilleriydi (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 49).

Reklam ve halkla ilişkiler çalışmaları popülerleştirme, popüler kültür ürünü haline getirme sürecinde kullanılan araçların başında gelir. Öte yandan bu süreç kolay bir süreç değıldir. Uzmanlar son modayı takip etmeye, ilgili alandaki değışen trendleri yakalamaya mecburdur. Değışimlerle bu kadar yakından ilgilenmenin yanında tüketiciye “bu ürünü almaya mecbursunuz, bu ürün olmadan mutlu olamazsınız, başarılı, güzel, sevilen ve takdir edilen biri olmanın yolu bu ürünü kullanmaktan geçer” gibi mesajları doğru bir dille iletmek durumundadırlar (www.medyakulturvetoplum.wordpress.com, 2010).

Popüler kültür birtakım davranışları ve uygulamaları kitle iletişim araçları ile insanlara benimseterek onları topluma uygulattırmaktadır. Bu uygulamaları uygulayan kişiler hoşnut olmaktadır. Popüler kültür toplu-

mun kıyafet tarzının, yeme-içme alışkanlıklarının vb. davranışların değışmesine neden olmaktadır. İnsanları tüketim toplumu yapma uğraşı içerisinde. Popüler kültür insanlar için bağımlılık oluşturmaktadır. Böylece insanlar sürekli popüler kültürü takip etmektedir ve popüler kültürün ürünlerini ve uygulamalarını kullanmak, tüketmek için birbirleri ile yarış içerisine girmektedirler.

Sonuç

Popüler kültür, kitle iletişim araçları, sosyal medya (facebook, twitter, İstagram vb.), televizyon, reklam özellikle medya gibi araçları kullanarak insanların bilincine girmekte ve insanların kültürel değerlerinin, tutum ve davranışlarının değışmesine neden olmaktadır. Böylece insanları, istediğı gibi tüketime yönlendirmektedir. Bu tüketim insanların ihtiyaçları olmadığı halde gerçekleştirilen mantık ve bilinç dışı tüketimlerdir. Bu tüketime, popüler kültüre katılmayan insanlar ise toplumdan uzaklaştırılmakta, dışlanmaktadır. Özellikle Türk kültüründe, gelenek ve göreneklerinde olmayan davranışlar bize sunulmakta, benimsetilmektedir. Sevgililer günü, yılbaşı vb. kutlamalar bizim dinimize, kültürümüze, gelenek ve göreneklerimize aykırı olduğu halde bizimmiş gibi bize benimsetilmesi ve bunların uygulanması bizim temel kültürel yapıyı, gelenek ve göreneklerimizimizi bozmakta ve değıştirmektedir. Kapitalizmin tuzağı olan bu törenler, kutlamalar ve uygulamalar kapitalizmin ortaya çıkardığı popüler kültür vasıtasıyla insanlara kendilerinin özel günleriymiş gibi sunulması ve insanların bunu modernleşme, çağdaşlaşma ve popülerleşme gibi görerek bu özel günlerde bilinçsizce tüketime yönlendirilmesidir. Tüketime katılmayanlar, başkasının kültüründe olan bu kutlamaya katılmayanlar yobaz olarak görülmektedir ve toplumdan dışlanmaktadır. Ancak bu özel günleri aşırı derecede zararlı maddeler (alkol, uyuşturucu vb.) kullanarak kutlayan insanlar ise modern, çağdaş ve popüler gösterilmektedir. Moda olarak sunulan ürünler her geçen gün yenisi ile değışmekte ve insanlar bu moda katılmak için tüketime doğru aşırı bir eğilim göstermektedir. İnsanlar boş zamanlarında alışveriş merkezlerinde gezmekte, dolaşmakta anlaşılacağı üzere boş uğraşlarla vakitlerini tüketmektedirler popüler kültür ise bunu sosyalleşmek gibi göstermektedir. İnsanların kandiğı, popüler kültürün diğere bir hilesi ise, gösteriştir. Bireyler kendilerini tatmin etmek, modernleşmek ve popüler olmak gibi nedenlerle popüler kültürün piyasaya sunduğı imajı yüksek ürünleri satın almakta ve kendileri arasında birbirlerine gösteriş yapmaktadırlar. Aldıkları

ürünlerin kalitesini birbirlerinininkiyle kıyaslamaktadırlar ve bu yarış hep sürmektedir. Bu yarışa katılmayanlar ise popüler kültür tarafından aşılana geri kalmışlık duygusu hissetmektedir. Bireyler sürekli tüketime yönelmektedir. Böylece popüler kültürün istediği tek tip tüketici profili ortaya çıkmaktadır. Her alanda popüler kültür vardır; yiyecek, içecek, kıyafet, marka, tüketim alanları vb. Popüler kültürün en önemli silahlarından biride markadır. Coca Cola, Pepsi, Mc Donalds, Pizza Hut, Burger King, Nike, Adidas, Levis, Marlboro ve Whisky gibi ürünler popüler kültür tarafından popülerleştirilmekte ve kaliteli gösterilmektedir. İnsanlarda buna kanarak bu ürünleri daha fazla kullanma eğilimi göstermektedir. Popüler kültür alkol, sigara ve Coca Cola, Mc Donalds vb. sağlıksız ve zararlı ürünleri iyi ve kaliteli göstererek bu ürünlerin satın aldırma potansiyelini yükseltmekte ve tüketim oranını arttırmaktadır. Popüler kültür özellikle çizgi film kanallarında reklam yayınlamaya ağırlık vermektedir. Çizgi film kanallarında Mc Donalds, Pizza, Coca Cola, Barbie, oyuncak vb. ürünlerin reklamları fazlaca yapılmaktadır. Çünkü çocukların bilincine girerek onları kandırmak daha da kolay olmaktadır. İnsanlar da bu ürünleri kullanma eğilimine yönelmekte ve kullanırken de gösteriş açısından kendi içlerinde haz duymaktadırlar. Bu ürünleri kullanmayanlar ise toplum tarafından tuhaf karşılanmakta ve tuhaf karşılanan bu insanlar hoşnutsuzluğa kapılmaktadır. Yani buradan anlaşılacağı üzere popüler kültür; birtakım araçlarla (kitle iletişim araçları, medya, sosyal medya, TV vb.) insanların bilincine girerek onların düşünce yapısını, kültürünü, tutum ve davranışlarını değiştiren ve onları modernleştirme amacı ile gösteriş ve özentilik yarışına sokan ve birtakım özel günler (sevgililer günü, yılbaşı vb.) ve markaları (Coca Cola, Mc Donalds) oluşturarak onları tüm insanlara benimsetip sürekli tüketime zorlayan, tek tip tüketici profili oluşturmaya çalışan, yasal olarak kültür, ekonomik vb. tüm alanlarda emperyalizm çabası güden ve halk kültüründen uzakta olan kapitalizmin öne sürdüğü kültür sistemidir.

Kaynaklar

Akay, Ali (2002); "Kapitalizm ve Pop Kültür", İstanbul: Bağlam Yayınları.
Aydın, Ali Osman (2017), "Popüler Kültür, Cüzzamlı Yüze Makyajdır", <http://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ali-osman-aydin/populer-kultur-cuzzamli-yuze-makyajdir-20562.html> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).
Browne, Ray B. (1988); "Popular Culture as the New Humanities", Der. Ray B. Browne and Marshall W. Fiswick. Symbiosis: Popular Culture and Other Fields, Bowling State University, Ohio, p. 1-22.

Charon, Jean Marie (1992); "Medya Dünyası", (Çeviren: Oya Tatlıpınar), İstanbul: İletişim Yayınları.

Coşgun, Melek (2012); "Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 837-850.

Çağan, Kenan (2003); "Popüler Kültür ve Sanat", Ankara: Altinküre Yayınları.

Çiftçi, Ersan (2010); "Popüler Kültür, Popüler Müzik ve Müzik Eğitimi", Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, s. 149-161.

Doğu, Pınar (2013); "Popüler Kültürün Tarihi", <http://t24.com.tr/yazarlar/pinar-dogu/populer-kulturun-tarihi.6077> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

Er, İzzet; "Halk Kültürü", <http://sosyolojisi.com/halk-kulturu/782.html> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

Erdoğan, İrfan (2004); "Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 57, s. 1-18.

Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz (2005); "Popüler Kültür ve İletişim", Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Fiske, John (1999); "Popüler Kültürü Anlamak", (Çeviren: Süleyman İrfan), Ankara: Ark Yayınları.

Karaduman, Nedim (2017); "Popüler Kültürün Oluşmasında ve Aktarılmasında Sosyal Medyanın Rolü", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, s. 7-27.

Karakoç, Enderhan (2014); "Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 245-269.

Kösoğlu, Nevzat (1992); "Millî Kültür ve Kimlik", İstanbul: Ötügen Yayıncılık.

Mills, Wright C. (1974); "İktidar Seçkinleri", (Çeviren: Ünsal Oskay), Ankara: Bilgi Yayınevi.

Öğüt, Gül Çağdaş (2008) "Popüler Kültürün Toplumsal Etkileri ve Pop Sanat", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Özdemir, İlker (1998); "Popüler Kültür(ler) Üzerine", Birikim Dergisi, Sayı: 107. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2842/populer-kultur-ler-uzerine#.W2y1FTozbc> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

Sever, Mustafa (2015); "Popüler Kültür ve Tüketim Stratejisi", <https://www.altayli.net/populer-kultur-ve-tuketim-stratejisi-3.html> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

Sormaz, Fulya ve Yüksel, Hülya (2012); "Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyuncanın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 3, s. 985-1008.

Taş, Alper (2006); "Medya ve Popüler Tüketim Kültürü İlişkisi Üzerine", <http://aalpertas.blogcu.com/medya-ve-populer-tuketim-kulturu-iliskisi-uzerine/198924> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

www.medyakulturvetoplum.wordpress.com (2010); "Popüler Kültür", <https://medyakulturvetoplum.wordpress.com/2010/03/26/populer-kultur/> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

Özet

Kültür, milletin DNA kodlarını içinde barındıran bir unsur, dil ise o milletin kimliğidir. Atatürk; Türk milletinin hafızasını canlı tutmak için Türk dili, tarihi ve kültürünün, bilimin ışığında derinlemesine araştırılıp incelenmesini ister. Bu araştırmalar ve incelemelerin yapılabilmesi için de birçok kurumun açılmasına öncülük eder. Atatürk'ün gayretleriyle açılan kurumlar arasında ayrı bir önemi olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki bölümlerde yapılan çalışmalarla, Türklerin binlerce yıl önce de dilleriyle ve kültürleriyle tarih sahnesinde oldukları kanıtlanmaya çalışılır. Fakülte'deki Sümeroloji bölümü de Türk dilinin ve kültürünün geçmişinin saptanması konusunda önemli bir işleve sahiptir. M.Ö. 4000'lerde yaşamış olan Sümerlerin dillerinin Türkçeye benzemesi, kültürlerinin Türk kültürüyle kesişen noktaları olması ve Mezopotamya'ya Orta Asya'dan gelmiş olabilecekleri düşüncesi araştırmacılara Türklerle akraba olabileceklerini düşündürür. Atatürk'ün Sümerlere olan ilgisi de bu sebeptir. Atatürk'ün, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Asuroloji olan bölümün adını Sümeroloji olarak değiştirmesi, yeni açılan bir bankaya Sümerbank adını verdirtmesi, kitaplardaki Sümerlerle ilgili bölümlere aldığı notlar ve Dil-Tarih kongrelerinde bildirdiği görüşler, Sümer-Türk ilişkisi hakkında araştırmacılara ilham kaynağı olur. Bu çalışmada, Atatürk'ün Türk kültürüne verdiği değer, bu alanda yapılacak çalışmalar için gösterdiği gayret ve onun öngörüsüyle başlatılan çalışmalarla kat edilen yol değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Atatürk, Sümer, Türk kültürü, Türk dili, Sümeroloji

ATATÜRK, TURKISH CULTURE AND THE SUMERIANS

Abstract

Culture is a component of a nation's DNA codes, and language is the identity of that nation. Atatürk; Turkish language, turkish history and Turkish culture in order to keep the memory of the Turkish nation alive wants to be investigated in depth in the light of science. He also pioneers the opening of many institutions in order to be able to carry out these investigations and examinations. With the efforts made in the departments of Language and History-Geography faculties, which are a distinguishing feature among the institutions opened by the efforts of Atatürk, it is tried to prove that the Turks are on the history stage with their tongues and cultures thousands of years ago. The Department of Sumeriology at the faculty also has an important function in the identification of the history of Turkish language and culture. Sumerians who lived in 4000 BC resemble Turkic languages, that their culture has points that intersect with Turkish culture and that they might have come to Mesopotamia from Central Asia, researchers think that they might be related to the Turks. Atatürk's interest in Sumerians is also due to this reason. The change of the name of the Department of Asurology in Atatürk's Faculty of Language and History-Geography to the name of Sumeriology, the giving of a name to Sumerbank to a newly opened bank, the notes of the sections related to the Sumerians in the books and the opinions expressed in the Language-History congresses are the inspiration for the researcher about the Sumerian-Turkish relationship. In the study, the value given by Atatürk to Turkish culture, the effort he made for the work to be done in this area, and the way it was carried out with the works initiated by his foresight were evaluated.

Key Words: *Atatürk, Sumer, Turkish culture, Turkish language, Sumeriology.*

Giriş

Atatürk, kazandırdığı büyük zaferlerin ardından, Türk milletinin hafızasını canlı tutmak için Türk dili, tarihi ve kültürünün araştırılıp incelenmesini istemiştir. Bu alanlarda yapılacak çalışmalarla ülkesini ve milletini uygarlık sıralamasında üst düzeye taşımaya amaçlamıştır.

Osmanlı Devletinden beri süregelen ve Cumhuriyetin ilanından sonra da devam eden bir eğitim ve kültür sorunu olduğunu tespit eden Atatürk, bu sorunlar üzerinde düşünerek devletin ve milletin bütünlüğünün sağlanmasında, kültür birliğinin önemini keşfetmiştir (Uluskan, 2010: 2). Bundan dolayı da özellikle 1930 yılı ve sonrasında Türk kültürünü yüceltip zenginleştirmek için -eğitimi de göz önünde tutarak- dil ve tarih alanında yapılacak çalışmalara

öncülük etmiştir. Seda Bayındır Uluskan, 1930'lu yıllarda Atatürk önderliğinde başlayan bu çalışmaları, "Türk milli kültürünü geniş bir tabana yayan, onu güçlendiren ve aydın ile halkı bütünleştiren topyekün bir kültür seferberliği." (Uluskan, 2010: VII) şeklinde yorumlar. Atatürk'ün açtığı bu yolda, Türk dilinin kökeni ve Türk tarihi araştırılarak, kültürümüzün tohumlarının ne zaman atıldığı ve ne kadar köklü olduğu ispatlanmaya çalışılır. Erol Güngör'ün "Bir milletin yaşama gücü, onun kültüründe çok sağlam dayanakların bulunmasıyla mümkündür. Fare kapanına girmiş gibi Anadolu yarımadasına sıkışıp kaldığımız şu ıstıraplı günlerde bile tek ümit kaynağımız milletimizin bu yaşama gücüdür." (2007: 70) düşüncesi, Atatürk'ün Türk dilinin, tarihinin ve kültürünün araştırılması için başlatmış olduğu bu sefer-

berliğin öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

Atatürk, kurulan yeni devletin asli unsuru olan Türklerin geçmişi üzerinde bilimsel araştırmalar yapılması için çalışmaların başlatılmasını istemiştir. Osman Fikri Sertkaya, Atatürk'ün Türkiyat Enstitüsü kurulması konusunda M. Fuat Köprülü'ye "Fuat Bey cumhuriyeti kurduk, artık Cumhuriyeti ve devletimizi ilmi temeller üzerinde yükseltmek zamanı gelmiştir. Lütfen İstanbul Darülfünûnu bünyesinde Türkiyat Enstitüsü'nü kurunuz." şeklinde direktif verdiğini aktarır (Sertkaya, 2001: 549). Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk sanatı, Türk etnografyası ve Türk coğrafyası alanında araştırmalar yapılarak sonuçlarının Türk ve dünya ilim âlemine duyurulmasını ister. Türkiyat Enstitüsü, Atatürk'ün kültür politikaları kapsamında yer alan, ilk resmi kurum (Uluskan, 2010: 183) olması bakımından oldukça önemlidir. Daha sonra ise Atatürk önderliğinde halkın eğitime ve kültürel gelişimine yardımcı olmak amacı ile halkevleri, Türk tarihini bilimin ışığında aydınlatmak için Türk Tarih Kurumu, Türkçenin incelenmesi için ise Türk Dil Kurumu açılır. Türklük şuurunun geliştirilmesi için dil ve tarih kurultayları düzenlenir. Atatürk de bizzat bu kurultaylara katılarak tartışmaları dinler ve konu hakkındaki görüşlerini bildirir.

Atatürk'ün özellikle üzerinde durduğu konulardan ilki ve en önemlisi dildir. O, Türk dilinin sadece Osmanlı Devleti ile sınırlı kalmadığını, kökeninin çok daha eskilere dayandığını düşünür. Ayrıca Latin harflerinin kullanılması ve dilin sadeleştirilmesi konusundaki çalışmalara da öncülük eder. Bu hususta dil uzmanları ile görüşmelerinin yanı sıra, çeşitli kitapları inceleyerek bu kitapların üzerlerine dil hususunda notlar alır.

Atatürk'ün üzerinde durduğu konulardan bir diğeri ise kültürdür. Kültürün, bir milletin yapı taşları olduğunu bilen Atatürk, Türk kültürünün tohumlarının tarihimizden çok daha öncelerde atıldığı ve çok köklü olduğunu düşünmüştür. Bu düşüncesinin temelini ise yaptığı okumalarda ve katıldığı kongrelerde gördüğü Sümer-Türk bağlantıları oluşturmuştur. Muazzez İlmiye Çığ, Atatürk'ün Sümerlere olan ilgisinin ilk olarak, bir Fransızca kitapta okuduğu ve yanına "mühim" diye not düşüğü "Sümerler Orta Asya'dan gelmiş olabilirler ve dilleri Ural-Altay dillerine benziyor." cümlesi ile başladığını düşünür (Çığ,

2017: 58).

Muazzez İlmiye Çığ'a göre, Atatürk'ün yaptığı okumalar ve katıldığı dil kurultaylarında, Sümerlerin Orta Asya'dan geldiklerini ve dillerinin Türkçeye benzediğini öğrenmesi, ona Sümerlerin köklerinin Türklere dayanmış olabileceğini düşündürür (Çığ, 2017: 58). Bu ve benzeri düşünceler, Türklerin geçmişinin araştırılması ve yeni kurulan devletin bilim insanı açığının giderilmesi için bir kurum ihtiyacı doğurur. Atatürk'ün isteği üzerine 20 Mayıs 1933 yılında İsmet İnönü tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine verilen bir yasa teklifi ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılması kararı alınır. Şükrü Ünar'ın aktardığına göre, TBMM tarafından Ankara'da kurulmasına karar verilen bu fakültenin ismini Mustafa Kemal Atatürk koyar ve fakültenin yerini de kendisi belirler. Fakültenin inşaatı devam ederken Mustafa Kemal Atatürk'ün de katılımıyla 9 Ocak 1936 yılında açılış töreni yapılır (Ünar, 2013: 25).

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğretim görülecek alanlar, Tarih, Coğrafya, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Hindoloji, Alman Dil ve Edebiyatı, Fransız Dil ve Edebiyatı, İngiliz Dil ve Edebiyatı, Arap Dil ve Edebiyatı, Klasik Filoloji, Hititoloji, Sümeroloji, Sinoloji, Hungaroloji, Arkeoloji, Antropoloji ve Etnoloji olarak belirlenir (Koç, 2016: 34). Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre, Atatürk'ün fakültenin kuruluşunda her yerde "Asuroloji" olan bölümün adını "Sümeroloji" olarak değiştirtmesi onun Sümerler konusuna verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. (2017: 58)

Atatürk, Türklerin tarihinin ve dilinin binlerce yıl önceye kadar gittiğini ve büyük bir kültüre sahip olduğuna inanır. Bu inancının Türk tarihi ve uygarlığının bir bütün olarak ele alınmasıyla mümkün olacağını bilir. Bu düşüncesinden hareketle de disiplinler arası koordineli bir yaklaşımla konunun araştırılıp incelenmesi ve uzmanlar yetiştirilmesi için kurulmasını sağladığı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki her bölüm ayrı bir öneme ve işleve sahiptir. Tarih ve coğrafya bölümlerinin fakülteadaki işlevi, Anadolu'nun ve Türk halkının tarihinin araştırılması ve bu alanda uzmanlar yetiştirilmesidir. Dil bölümünün işlevi ise Türk tarihine kaynaklık edecek Sümerce, Hititçe, Arapça, Farsça gibi dillerin öğretilmesi ve bu dillerden hareketle Türk dilinin kökeninin

araştırılmasıdır. Ayrıca Batı'da yapılan çalışmaların takip edilmesi için Almanca, İngilizce, Fransızca gibi dillerin öğretilmesi açısından dil bölümünün ayrı bir önemi vardır. Fakültenin bölümleri arasında bulunan arkeoloji ve etnoloji bölümleri ise kültür eserleri ve tarihî belgelerin gün yüzüne çıkarılması ve bu belgelerden hareketle geçmişimizin aydınlatılması açısından oldukça önemlidir.

Fakat fakülte açıldığında eğitim verecek öğretim üyesi konusunda büyük sıkıntılar yaşanır. Burada ders verecek öğretim üyesi kadrosunun oluşturulması için Atatürk'ün büyük öngörüsüyle Cumhuriyet kurulduktan sonra yetenekli öğrenciler, çeşitli dallarda eğitim görmeleri için Batı'ya gönderilir. Ali Rıza Erdem'in aktardığına göre, 1927-28 eğitim-öğretim döneminde 42, 1928-29 eğitim-öğretim döneminde 170, 1929-30 eğitim-öğretim döneminde ise 288 öğrenci yurtdışına gönderilmiştir (2012: 377). Onların yetişip gelmesi de bir hayli zaman almıştır. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre, 1933 yılında Hitler rejiminden kaçan öğretim görevlileri bir dernek kurarak bu dernek vasıtasıyla gidebilecekleri ülkelere başvuruda bulunurlar. İçinde Amerika'nın da bulunduğu birçok devlet Hitler rejiminden çekinerek bu başvuruları geri çevirmek zorunda kalır. Bunu öğrenen Atatürk, yine büyük bir öngörü ve özveri göstererek bu kişilerin derhal ülkemize getirilmesini ister. 1933 yılında bu öğretim görevlileriyle o dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in yaptığı anlaşmada bulunan "Bundan sonra bu kişiler ister sokakta, ister hapiste olsunlar artık Türk devletinin memuru durlar, Alman hükümeti onlara engel olmayacaktır." (Çığ, 2017: 36) maddesi ile de Türkiye'ye gelişleri resmîleşir. Bu eğitim kadrosuyla, hukuk, siyasal bilgiler, ziraat fakülteleri kurulur. Öğretim kadrosu içinden alanında uzman olan kişiler Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine atanır (Çığ, 2017: 35-36). Bu öğretim elemanları yapmış olduğu çalışmalarla Türkiye'ye vermiş olduğu hizmetlerin yanı sıra, aralarında Muazzez İlmiye Çığ'ın da bulunduğu, Türk tarihine, Türk diline ve Türk kültürüne hizmet eden birçok bilim insanı yetiştirir. Fakültenin bölümleri arasındaki Sümeroloji bölümünün de ayrı bir önemi ve işlevi vardır. Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'da yaşamış ve dilleri Ural-Altay dillerine benzeyen Sümerler ile Türklerin bağlantısı ispatlandığında, Türklerin dilinin ve tarihinin de binlerce yıl öncesine

dayandığı kanıtlanmış olacaktır.

Atatürk, Türk tarihinin ve dilinin binlerce yıl öncesine dayandığı fikri doğrultusunda, Sümerlerin Türk kültürüyle ve Türk diliyle olan bağlantılarının tespit edilmesini ister. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre ise bu isteğe ilk cevap veren Hitler'den kaçıp Türkiye'ye gelen ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde kendisinin de hocası olan B. Lansberger'dir. B. Lansberger, 1937 yılında yapılan 2. Uluslararası Tarih Kongresi'ndeki bildirisinde, Sümer ülkesine doğudan gelerek Akad krallığına son veren Gut/Kut halkının kral adlarının, Türk adı olduğunu ortaya koyarak Atatürk'ün düşüncesini destekler (Çığ, 2017: 59).

Osman Nedim Tuna ise "Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi" adlı eserinde, Türkçe ile Sümercede 168 kelimenin ortak olduğunu tespit eder. Böylece Türklerin en az M.Ö. 3500'lerde yaşadığını ve de Türk Dili'nin zamanımızdan 5500 yıl önce müstakil bir dil olarak varlığını ispatlamış olur (Tuna, 1990: 50-51).

Türkçe ile Sümerce kelimelerin karşılaştırmasını yaparak Atatürk'ün düşüncesini delillerle kanıtlayan bir başka isim ise Selahi Diker'dir. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre Selahi Diker ömrünün 40 yılında bütün dillerle ilgilenir ve bu arada da Sümerce ile Türkçe arasında karşılaştırmalar yapar. Bütün dillerin anasının Türkçe olduğunu "Anadolu'da On Bin Yıl, Türk Dilinin Beş Bin Yılı, Eski Kayıp Dillerin Çözümü" adlı eserinde kanıtlamaya çalışır (Çığ, 2017: 59).

Bir mimar olan Ünal Mutlu ise kubbe mimarisinin tarihini araştırırken bu mimarinin Sümerlere dayandığını tespit eder. Muazzez İlmiye Çığ'ın aktardığına göre "Ünal Mutlu da uygarlığın başlangıcının Sümerlerle olduğu düşüncesiyle, uygarlığa ait kelimelerin izlerini Sümerlerde arar." (2017: 59) Sümerce sözlükleri elindeki Türk dillerine ait sözlüklerle karşılaştırarak pek çok kelimenin fonetik ve anlam bakımından Türkçeye uyduğunu görür (Çığ, 2017: 59). Bütün bunları topladığı "Dünya Uygarlıklarında Türk Dili ve Kenger Uygarlığı" adlı eseri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfınca 2007 yılında yayımlanır.

Bu alanda yapılmış çalışmalar arasında Muazzez İlmiye Çığ'ın, Sümer-Türk ilişkisini incelediği makaleleri ve kitaplarının yeri de büyük bir önem arz

etmektedir. Bunlar arasında “Sümerlilerde Tufan, Tufan’da Türkler” adlı eserinde, jeolojik bulgulara dayanarak ve Sümer-Türk efsanelerini karşılaştırarak Sümerlerin Türklerin bir kolu olduğunu ve Asya’dan göç ettiklerini kanıtlamaya çalışır. “Sümerliler Türklerin Bir Koludur” adlı eserinde ise Türkler ile Sümerler arasındaki kültür ve dil bağlantılarını bir araya getirir. Bu bağlantıları da kitabında: “Ortak Adlar”, “Sümer-Türk Bağlantısı İle İlgili Arkeolojik Bulgular”, “Sümer-Türk Destanlarının Karşılaştırılması”, “Sümer-Türk Efsanelerindeki Bağlantılar”, “Masallar, Bayramlar, Ayinler ve Semboller Arasındaki Bağlantılar”, “Dil Bağlantıları” ve “Ekler” başlıkları altında derinlemesine inceler. Ayrıca “Orta Doğu Uygarlık Mirası I-II”, “Uygarlığın Kökeni Sümerliler I (Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler)”, “Orta Doğu Uygarlık Mirası II (Sümerlilerde Günlük Yaşam)” adlı eserlerinde de Sümerlerden günümüze ulaşan kültür izlerine değinir. Muazzez İlmiye Çığ Atatürk’ün açtığı yolda önemli çalışmalara imza atarak, Sümer-Türk bağlantısını kanıtlamaya çalışır.

Yukarıda adlarını andığımız bilim insanlarının dışında Olcas Süleyman’ın “Az İ Ya” adlı eseri de bu konuda yapılmış çalışmalar arasında önemli bir yere sahiptir. Muazzez İlmiye Çığ’ın aktarımına göre Olcas Süleyman eserinde Slav destanlarındaki Türk etkileri ile 60 Sümerce-Türkçe kelimeyi karşılaştırır (Çığ, 2017: 60).

Sümer-Türk bağlantısının tespiti noktasında yapılan diğer çalışmalar Atakişi Celiloğlu Kasım’ın “Sümerce Kesin Olarak Türk Dilidir” ile Begmyrad Gerey’in “5000 Yıllık Sümer-Türkmen Bağları” adlı eserleridir (Çığ, 2017: 61).

Atatürk, Türkiyat Enstitüsü, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi kurumlar açtirmasının yanı sıra, Türkiye’de yapılan arkeoloji çalışmalarını da destekleyerek tarihe kaynaklık edecek belgelerin müzeler, kütüphaneler ve arşivlerde toplanması için bir kültür müdürlüğü kurdurur. Hatta Şükrü Ünar’ın aktardığına göre, 1933 yılında Atatürk’ün teşebbüsleri ile başlayan Ahlatlıbel kazısının tüm giderlerini Atatürk kendi cebinden karşılar (Ünar, 2013: 68). Bu bile onun Türk tarihinin ve kültürünün araştırılmasına verdiği önemi ve gösterdiği çabayı anlatmaya yeter.

Sonuç

Devletin ve milletin bütünlüğünün sağlanması

için kültür birliğinin gerekli olduğunu düşünen Atatürk, bu kültür birliğini sağlamak için ortak paydamız olan Türk dili, tarihi ve kültürünün araştırılması, köklerinin ne kadar eskiye dayandığının ispatlanması konusunda araştırmacıların önünü açmıştır. Kendinden sonra yetişecek olan Türk aydınlarına da kendisinde var olan bu kültür bilincini miras bırakmıştır. Türk kültürünün, tarihinin ve dilinin bilimin ışığında araştırılması ve ne kadar köklü olduğunun ispatlanması için açılan kurumlardan ve yapılan çalışmalardan desteğini hiçbir zaman esirgememiştir.

Atatürk’ün Sümerlere olan ilgisinin sebebi dillerinin Türkçeye benzemesi, Mezopotamya’ya Orta Asya’dan gelmiş olabilecekleri düşüncesi ve Sümer-Türk kültüründeki paralelliklerdir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde “Asuroloji” olarak açılacak bölümün adını “Sümeroloji” koydurması, yaptığı okumalarda Sümerlerle ilgili bölümlerin üzerine notlar alması, katıldığı dil kurultaylarında Sümerlerle ilgili görüş bildirmesi araştırmacıların ufkunu genişletmiştir. Atatürk’ün açtığı bu yolda birçok araştırmacı, Sümer dili ve kültürü ile Türk dili ve kültürü arasındaki benzerlikleri tespit etmiş ve Türklerin binlerce yıl önce de tarih sahnesinde var olduklarını kanıtlamıştır.

Kaynakça

Çığ, M. İlmiye (2017); Atatürk ve Sümerliler, Ankara, Kaynak Yayınları.

Tuna, Osman Nedim (1990); Sümer ve Türk Dillelerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdem, Ali Rıza (2012); “Atatürk’ün Liderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası”, BELGİ Dergisi, S.4, Denizli, s.376-388.

Güngör, Erol (2007); Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Koç, Bekir (2016); “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Kuruluş Süreci, İlk Mezunları ve Halil İnancık, OTAM, S. 40, Ankara, s.27-43.

Sertkaya, Osman Fikri (2001), “Atatürk ve Türk Dili”, Türk Dili Dergisi, S. 599, Ankara, s.549-564.

Uluskan, Seda Bayındır (2010), Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

Ünar, Şükrü (2013), Atatürk Döneminde (1923-1938) Eski Eser Politikaları ve Türkiye’de Yapılan Kazı Çalışmaları, Konya Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Türkmen ezgileri, estetik, üslup ve ifade bakımından çok zengin bir niteliğe sahiptir. Öyle ki; yaşam süreci içinde geçen en yalın, en değersiz konulardan tutun da, en yükseklerine, yurt ve ulusla ilgili tarihsel ve toplumsal olaylara, efsanelenmiş halk kahramanlarına kadar her şey onun ifade alanına girer. Örneğin; çeşitli konular üzerine söylenmiş destanlar, Köroğlu, Genç Osman, Gazi Osman Paşa, Yörük Ali EFE gibi kahramanlar, Estergon, Budin, Belgrat, Cezayir, Selanik gibi kaybedilmiş memleketler, savaşlar, aşiret kavgaları, isyan olayları, ölüm olayları, Kara Yusuf, Alay Beyi gibi Rumeli Halk Kahramanları, Sarı Zeybek, Gerali, İslam Oğlu, Çakırcalı, Sepetçioglu, Koca Arap, Temur Ağa gibi halk üzerinde etki bırakmış kahramanlar, halk müziğinin konuları içine girer. Bunlardan ayrı ninniler, zanaat ezgileri, esnaf türküleri, denizci havaları... gibi daha nice anonim konular halk müziğimizin kadrosunu doldurup taşırır. Bu bakımdan Anadolu'muz gerçek toplumsal bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Bu ezgiler, halk yaşamının, halk ruhunun gerçekten tam ve en içten ifadesidir.

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız bu büyük kültür olayının ana kaynağı nereden geliyor? İşte burada soruya yanıt vermemiz gerekiyorsa, Orta Asya kaynaklarına kadar inmemiz gerekir.

Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelinceye kadar çeşitli din devreleri geçirmiş ve bununla birlikte yaşamları boyunca doğa ve hayvan sevgisi önemli rol oynamıştır. Bu nedenle eski Türklerde bu yaşantının "TOTEMİZM" ve "NATURİZM" kültürü ile ilgisi vardır. Esasen eski Türk dini görünüşte "NATURİST". gerçekte "SEMBOLİST" bir dindi. Totemizm devrinde hayvanlar, natürizmde de doğasal olaylar sembollerine meydana getirmiştir. Nitekim Göktürklerde ve Uygurlarda esas totem "KURT" idi. Oğuz efsanelerindeki örgütte Bozoklar'da Gök Han'ın totemi "ŞAHİN = DOĞAN". Ayhan'ınki, "KARTAL", Yıldız Han'ınki de "TAVŞAN" idi. Her biri kendi totemini kutsal sayar, ona ok atmaz onu öldürmezdi.

Bugünkü ay takvimi o devirde sırayla: " FARE - ÖKÜZ - PARS - TAVŞAN - EJDERHA (TİMSAH) - YILAN - AT - KOYUN - MAYMUN - TAVUK - KÖPEK - DOMUZ (TUNGUZ)" adlarıyla belirleniyordu. Nitekim bir insanın doğumu bu hayvanlardan hangisine rastlarsa o hayvan o insanın totemi olurdu. Sonraları birçok kabileler (boylar) hayvan isimleriyle de anıldı. Hatta bugün bile Anadolu'nun birçok Türkmen

oymakları (Aşiretler) hayvan isimleri taşırlar. Örneğin; Tekeler, Akkoyunlular, Sarı Keçililer, Kara Koyunlular. Bozdoğanlar gibi halen aşiretlerde bazı aylar önceden olduğu gibi hayvan ismi taşırlar. Örneğin; Oğlak, ayı ve Elbeyli'nin pirine de (Boz geyikli) denmektedir. Hayvanlar üzerine yapılmış Bülbül, Fare, öküz destanları ve At, Kırat, Ala geyik, Keklik, Turna, Koyun, Güvercin, Yeşil kurbağalar... Türkmen ezgilerimizde geniş yer alır.

Halk hikayelerimizde ve masallarımızda "Ala geyik, Kurtla Koyun, Kaplan, Kedi masalları çoktur. Atasözlerimizde de "Atın dik başlısı, yiğidin ağır başlısı", "Öküzün inek başlısı, güzelin uzun saçlısı", "Deve sunadır, koyun berber, keçi çerçidir, at server (Yani başkan). Gene inançlarımız arasında, kurdun dişini cepte taşıyan nazar değmez, uykusunda da sayıklamazmış. Bozkurdun gözü kurutulup, dövülüp, tozu göze sürülürse göz iyi görür ve ağrımazmış.

Balık, arı, geyik, kedi, Muaviye'ye düşmanlık ettikleri için Alevilerce makbul sayılmıştır. Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgi ve örneklerle Türkmen ezgilerinin "Profan La Dini" yani Din dışı bölümü açıklanmış bulunmaktadır. Türkmen ezgileri yalnız din dışı değil, bir de dinle ilgili "Gizli Alevi Türkmen Müziği" vardır. Alevi Müziği; Türklerin İslamıktan önceki din ve kültür izlerini taşıdığından, kadınlı-erkekli, sazlı sözlü-oyunlu eski Türk geleneklerini sürdürdüğünden, öz Türk gelenekleri, öz Türk sazı ve dilini yaşattıklarından dolayı özel bir değer taşırlar. Halen Tahtacı oymaklarında, eski din kalıntıları en canlı biçimde yaşamaktadır. Her nedense azınlıkta kalmaları ve küçümsenmelerinden dolayı kendi içlerine çekilmişler ve birbirlerine sınıksız bağlanmışlardır. Bu nedenle en eski Türk Kültürü kalıntılarında örnekleri zamanımıza kadar taşıyıp getirmişlerdir. Özellikle güneyde, doğa konusunun ele alındığı dağ Türkmen aşiretlerinin barındığı görkemli Anadolu Halkı'nın gerçekten dağ olarak tanıdığı yüce Toroslardır. Güney Anadolu'yu kaplayan Toroslar'ın 2800 m. yükseklikteki BİNBOĞA Dağı, 3700 m. yükseklikteki ALADAĞ, 3000 m. yükseklikteki BULGAR ve BOZDOĞAN Dağları, Karacaoğlan ve Dadaloğlu'na esin kaynağı olmuşlardır.

Örneğin; Dadaloğlu;

1) Binboğa da, Koç Dağı'nı gözedir.

Geyik Ceran Lale Sümbül tazedir.

Ablak sığınları boyun uzadır.

Farız avcı ister sana Binboğa

2) Dumanlıdır Aladağ'ın alanı
Ortasında sarı çiçek savranı
Yiğit durağı da arslan yatağı
Dilberlerin hep de böyle ola mı
Karacaoğlan'dan;
Yeşil ördek sulanıyor gölekte
Altın küpe şavk veriyor kulakta
Şahin gibi yükseğinde uçarka
Leylek gibi engininden geçerken
Dadaloğlu;
Yürü bre Bulgar Dağı Senden yüce dağ olmaz mı?
Seni yaylayan güzelin Al yanağı bal olmaz mı?
SİLİFKE YÖRESİNDEN Yayla yolları:
Yayla yollarında göç katar katar
Öğründen ayrılmış bir palaz öter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Ağlaşalım ayrılığın günüdür
Keklik:
Keklik olsam yuva yapsam
Ben de bağlara bağlara
Ben yârimi alsam kaçsam
Yüce dağlara dağlara
Teli Turnam:
Aşağıdan selen selli turnalar
Ötme telli turnam gönlüm şen değil
Derdim birikene sen de beş etme
Ötme garip turnam gönlüm şen değil

TUHAF ADAM 3

Yalnızlığı nasıl özledim bilerseniz... Kalabalıklardan nasıl boğuldum... Ne çok isterdim bir tenhada bir başıma kalmayı... Ama yine yeniden işin tuhafı ne biliyo'musunuz? Bu iş bittiğinden binlerce insanın içinde olacağım...

Çok güzel olurdu bir akarsuyun kenarından çimenlerin üzerinde oturmak, suya taş atmak ve bu sefer hiçbir şeyi düşünmemek...

Aslında düşünmezken düşünmek! Yine mi soruyorsunuz, nen var senin diye? Pekâlâ, alın o zaman. Belki aşk acısı çekiyorum. Ama öyle sıradan bişey değil! İmkânsızın imkânsızı... Ya da müthiş çocukluğumu özledim. Belki de yatar yatmaz uyumak istemek gibi bir sıkıntım var. Belki çok büyük bi borç yükünün altındayım... Ne fark eder ki? Gerçekten neyi değiştirir ki? Belki de hiç bir sıkıntım yok. Sadece hayal etmeyi seviyorum.... Bi düşünür ne demişsen fakir

insan kuruşu olmayan değil hayalleri olmayandır... Evet, o zaman ben tuhaf ama çok zengin bir adamım öyle mi? Neyse benim durumum yalnız başına kalmak isterken İstiklâl caddesinde dolaşmak gibi... Aslında istedikten sonra ordada yalnız kalabilirim... Birden durup gözümü kapatıp hiç kimse yokmuş gibi beklesem olmaz mı? Yine mi gerçeklerden kaçtım? Nedenmiş ki, benim gerçeğim bu belki... Belki sen yanlış düşünüyorsun. Denedin iki?

Belki maneviyatım çok azaldı... Her şeyi, aşkı bile yüzeysel maddesel yaşıyorum. Belki de yolun sonunu düşünsem her şeyi siler, boş vermeyi öğrenirim... Sonuçta aldığım nefes bir gün kesilmeyecek mi?

Tıka basa dolu bir belediye otobüsüne hiç bineniz var mı? Tıkış tıkış insanların her biri kendi yalnızlığındadır... Kiminde kulaklık, kimi boşça bakar, kimi oturuyorsa uyur... Yani her kalabalıkta yalnız kalınabilir. Ama kendinden kaçamazsın. En ciddi kalabalık kafanın içindekilerdir... Öyle değil mi? Hiç bitmez hiç susmaz hiç.....

Ne demiştin.. Ha! Derdimi açıyodum sonunda değil mi? Tamam, şimdi uçsuz bucaksız bi arazi düşünün. Her metresinde bir kiraz ağacı... Ama tam ortasında bir elma ağacı... İşte o elma ağacı: Tam olarak ben oluyorum. Artık kendimi herkese her şeye yabancı hissediyorum. Tanıdığını sandıklarını tanıamak... Sevmek, sevildiğini sanmak ama sevilmemek. Yok, ya da öyle değildir. Uzun bir maratonun sonuna yaklaştığını sanmak ama aslında sadece bir kilometre kat etmek... Of, bu sefer ben diyorum. Ben ne diyorum yahu!

Bazen diyorum ki bebekler doğarken neden ağlar? Sonra diyorum ki o ana rahmindeki rahatlığı ve yalnızlığı terk ederler. Herhalde ondandır. Orada gerçekten yalnızken büyük kalabalıklar yaşarlar. Ama gerçeğe gelince öyle değildir. Aslı şu ki kalabalık dünyadan kendi yalnızlıklarına gelirler. İşte bu yüzden ağlarlar... Çünkü ne kadar sevenin, akrabın, eşin dostun da olsa sonuçta kafanın içinde yalnızsındır. Kendinle yalnızsındır...

Şimdi düşündüm de aslında eve gitmek istiyorum. Ya da uyumasam da olur. Rüya görmesem de... Pekâlâ, yalnız kalsam da olur kalmasam da...

Çünkü içimde bir huzur, aklımda mutluluklar arımda tatlı hatıralar... (SON)

Ali ÖZTÜRK

Özet

Bilindiği gibi Anadolu'daki Türklerin büyük çoğunluğu Oğuz-Türkmen boy ve oymaklarından oluşmaktadır. Tarihi kaynaklarda eski dönemlerde Kırgızların kitlesel olarak Anadolu'ya geldiklerine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Ama bu Kırgızların Anadolu'ya hiç gelmedikleri anlamına gelmez. Yaptığımız araştırmada Kırgızların Anadolu'da olduklarına dair birçok ize rastlanmıştır. Kırgızların Anadolu'ya Oğuz ve Kıpçak boyları arasında küçük gruplar halinde geldikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca birçok Kırgız boy ve oymağının adının Anadolu'da boy, oymak, yer adı ve lakap olarak da bulunduğunu tespit ettik. Bu da Kırgızların Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Oğuz ve Kıpçak gruplarıyla yakın yaşadıklarını ve ilişki içinde olduklarını göstermektedir. Bu bulgular tarihi olaylarla da örtüşmektedir. Bilindiği gibi X. yüzyılda Büyük Kırgız Kağanlığı yıkıldığında Kırgız, Oğuz ve Kıpçak boyları Altay ve Sırderya boylarında yakın ilişki içindeydiler. Bazı Arap, Fars kaynaklarında bu ilişkilerden söz edilmiştir. Bu makalede Türk halkları içinde tarihte adı en eski devirlerde görülen Kırgızların Anadolu'daki izlerinden söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız, Oğuz, Kıpçak, Talas, Kaman, Usta, Kırkız Tepesi, Kırklar Türbesi, Kırgızan

Abstract

It is known that most of the Turks in Anatolia are from Oghuz-Turkmen clan and tribes. There is no evidence about earlier mass movements of the Kyrgyz to Anatolia in historical sources however this does not mean that the Kyrgyz have never come to Anatolia. Our research have revealed many evidences about the presence of the Kyrgyz in Anatolia. It is understood that the Kyrgyz came to Anatolia with Oguz and Kipchak tribes in small groups. We also found that many of the Kyrgyz clan and tribe names were used as clan, tribe, location name and nicknames in Anatolia. This also proves that the Kyrgyz were living close to the Oghuz and Kipchak groups and had relationships with them before the Turks arrived to Anatolia. This fact is also coherent with the historical events. As it is known, Kyrgyz, Oguz and Kipchak tribes were in close relation around Altai and Syr Darya during the Xth century when the Great Kyrgyz Kingdom collapsed. This relations were also mentioned in some Arabian and Persian sources. This paper is about the traces of the Kyrgyz in Anatolia whose name is seen amongst the oldest Turkic people.

Keywords: Kyrgyz, Oghuz, Kipchak, Talas, Kaman, Usta, Kyrgyz Hill, Kırklar Shrine, Kyrgyzan

Giriş

Kökü çok eskilere dayanan Kırgızların Türk-lüğü bazı ilim adamları tarafından tartışma konusu olmuştur.¹ Türk tarihi üzerine çalışmalarlarıyla tanınan V. V. Barthold Kırgızları sonradan Türkleşmiş bir halk olarak kabul etmektedir (Barthold, 1997:16). Ancak milattan önceki dönemlerde ortaya çıkmış kültür çevrelerine göre Kırgızlar Türk kültür çevresi içinde yaşamışlardır². Bundan dolayı ilim adamlarının çoğu onların Türk kültür çevresi (Kafesoğlu, 1997:216-226) ile yakın ilişki içinde oldukları konusunda hemfikirdir. Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgatit-Türk'te Kırgız adını Türklerden bir boy olarak tanımlamıştır (Atalay, 1985:458).

Türkler Anadolu'ya gelinceye kadar Kırgızlarla hemen hemen aynı çevreyi paylaşmıştır. Dil açısından da

Kırgızlar Türkçenin ağızları Kıpçak-Oğuz karışımı bir dil konuşmaktadırlar. Bugünkü Kırgız boylarının da eski Türk boy ve oymakları ile yakınlıkları bilinmektedir. Anadolu'da yaşayan Türklerin büyük bir kısmı Oğuz-Türkmen boylarıdır. Kırgızların içinde de Oğuz boylarına rastlamak mümkündür. Kırgız-Oğuz ilişkisi bazı ilim adamları tarafından değişik yönleriyle ele alınmıştır (Saparaliyev, 2007:53-55). Bu çalışmalardan sonuncusu Türkler Ansiklopedisinde yayınlanan O. K. Karataev'in "Türk Boylarında Tamgalar ve Eski Kırgız-Oğuz Etnik Bağlantıları" adlı makalesidir. Bu çalışmada Kırgızların içindeki Oğuzlarla bağlantısı olan boy ve oymaklar gösterilmiştir (Karatayev, 2002:686-692). Son zamanlarda Kırgız-Türk ilişkilerini siyasi, medeni ve tarihi yönden ele alan başka çalışmalar da mevcuttur. Ayrıca Manas Destanı'nda da Kırgız-Oğuz ilişkilerini gösteren izlere rastlamak mümkündür. Kırgız adının anlamı ve etimolojisi üzerinde fikir beyan eden araştırmacıların onları Oğuzlarla ilişkilendirmesi de Kırgız ve Oğuz ilişkilerini göstermesi bakımından önemlidir

¹ Bu makale 2008 yılında Prof. Dr. Anvarbek Mokeev'in doğumunun 60. Yıl Dönümü nedeniyle Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesinden düzenlenen konferansta bildiri olarak sunulmuş, ancak yayımlanmamıştır. Tekrar gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir.

² Adronova ve Afanasyevo

(Kıldıroğlu, 2017:..)³.

Oğuzlarla Kırgızların ilişkisi eldeki kaynaklara göre Gök-Türkler dönemine dayanmaktadır. Kitabelerde Oğuzların Gök-Türk Kağanının soyundan olduğu belirtildiği halde Kağanlığı en çok meşgul eden boylardan biri onlar olmuştur. Aynı şekilde Kırgızlarda Kağanlığa karşı tepki göstermiş, mücadelede Oğuzlarla birlikte olmuştur. İşte bu devirlerde Kırgız boy veya oymaklarından Oğuz boylarına karışanlar olmuş olabilir. Gök-Türk Kağanlığının yıkılmasında en etkili olan boylar Kırgızlar, Oğuzlar, Karluklar, Basmillar ve Uygurlardır (Orkun, 1994: 46, 50; 61, 64, 66, 67; 104, 106-110). Uygurların hakimiyeti yüz yıl sürmüş onlardan sonra da Ötüken bölgesindeki hkimiyet IX. asrın ortalarına doğru Kırgızların eline geçmiştir. Bu dönemde birçok Oğuz boyu Kırgız Kağanlığı hkimiyetinde yaşadı. X. yüzyılın (920 y.) başlarında Ötüken'deki Kırgız Kağanlığı Kitanlar tarafından yıkılmıştır. Bundan sonra Kırgızlar bir süre Kıpçak, Oğuz ve Karluk boyları ile birlikte yaşadılar. Altay'da yaşayan bu Kırgız, Oğuz ve Karluk grupları ileriki dönemlerde güneye indiler. Bunlardan bir kısmı bugünkü Kırgızistan topraklarına geldiler. XV. asrın sonunda bugünkü Kırgız etnik grubunu oluşturdular (Mokeep, 1990:131-137).

XI. asırda Oğuzların Kınık boyuna mensup Selçuklu Türklerinin ilk defa Anadolu kapılarını Türklerle açtıkları bilinmektedir. Anadolu'ya Oğuzların yanında Kıpçak, Karluk gibi eski boyların bir kısmı da geldiler. Bunlardan başka Kırgızların ve Kıpçakların da Anadolu'ya geldikleri sanılmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz Altay bölgesinde bir süre birlikte yaşayan Kırgız, Oğuz ve Kıpçak boyları arasında karışma olmuş olabilir. Hatta bir takım Kırgız boy ve oymağının bu Oğuzlarla karışarak Anadolu'ya gelmiş olmaları mümkün görünmektedir. Biraz sonra bahsedeeğimiz boyların büyük bir kısmının Kıpçak olması bundandır. Kısa bir süre içinde Türkler Anadolu'nun büyük bir kısmını mesken

³ XI. yüzyıl İşlam yazarlarından Gerdizi Kırgızların Kırk-Guzlar olduğunu söylemiştir. Araplar Oğuzları daha çok Guz olarak yazmışlardır. XVI. yüzyılda bugünkü Kırgızistan topraklarında yaşamış ancak eserini Farsça yazmış olan Seyfeddin Ahsikendi (eserini 1503 yılında yazdığı sanılıyor) Kırgızları Selçuklu Devletine isyan edip Hocend Dağlarına sığınan Kırk-Guz'un neslinden sayar. Sovyet Trkologlarından A.N. Baskakov Kırgızları Kızıl Oğuzlar veya Güney Oğuzları olarak görür. Tatar tarihçilerinden Hadi Atlası; Muhammed Murad Remiz ve Macar alimlerinden B. Munkaşi, G. Supka Kırgız adınının Kırk sayısına uuz (Oğuz) adının eklenmesi ile ortaya çıktığını ve önce Kırguz sonra da Kırgız biçimine dönüştüğünü ileri sürerler.

tuttular. Kırgızların Anadolu'da bulduklarına dair ilk bilgi Osmanlı'nın kuruluş yıllarına aittir. Osmanlı'nın kurulduğu bölgede İznik-Yenişehir yolu üzerinde 1331 yılında (XIV. yy.) Orhan Gazi tarafından Kırgızlar anısına bir türbe inşa ettirildiği söylenmektedir. Rivayete göre Kırgızlar Anadolu'nun fethi sırasında üstün başarı göstermişler. Bundan dolayı kahramanlar için Orhan Gazi türbe inşa ettirmiştir. Türbede biri ocuk yedi kişinin mezarı vardır. Halk rivayetlerine göre ise türbede *kırk kız*'ın olduğu söylenmektedir, türbe bu *kırk kız*'ın anısına yaptırılmıştır. Kırgız adının etimolojisinden biri de *kırk kız*'dan gelmesidir. Kırk kız efsanesi Kırgız adının halk etimolojisi arasında geniş yer bulmuştur. Bununla ilgili birkaç efsane vardır. Bu anlatılanlardan dolayı İznik'teki türbe Kırgızlar Türbesi adını almıştır. Kırkkızlarla ilgili Anadolu'nun değişik yerlerinde aynı şekilde veya biraz farklı çok sayıda Kırkkız efsanesi ortaya çıkmıştır. orum'un İskilip İlçesinde Kırkkızlar Efsanesi (Oğuz-Ersoy, 2007:54), Tokat'ın Niksar İlçesinde Kırkkızlar Türbesi, Sinop'un Boyabat İlçesinde Kırkkızlar Kayası (Oğuz-Ersoy, 2007:55), Aksaray İlinin Kılıçaslan Tepesi Kırkkızlar Mevkii, Ordu'nun Kumru İlçesinde Kırkkızlar Efsanesi, Eskişehir'de Kırkız Tepesi, Tokat Kırkkızlar Medresesi, Giresun'da Kırkkızlar Tepesi, Ankara-Yeşildere Beldesi'nde Kırkkızlar Efsanesi (Oğuz-Ersoy, 2007:57), Kayseri-Sarıoğlan-Ömer Hacılı Köyü'nde Kırkkızlar Efsanesi(Oğuz-Ersoy, 2007:54) gibi birçok efsane ve bu efsanelerden dolayı verilmiş yer adları Anadolu'nun dört bir yanında yer almaktadır. Bu isimlerden bir kısmı kırk sayısının Türklerdeki kutsiyetinden dolayı verilmiş olabilir. Büyük ihtimlle de bu efsaneler Orta Asya'dan Anadolu topraklarına taşınmıştır. Tarihi olarak da bu efsaneler genellikle XIV. asırdan sonra anılmaktadır. Buradan şu sonuca varmak mümkündür: Oğuzlar ve Kıpçaklar arasında Kırgız oymakları da Anadolu'ya gelmiş olabilir.

Başka bir bilgiye göre Gaziantep'in Barak obaları içinde Kırgız oymağı zikredilmektedir. Kırgız oymağı kendi adıyla anılan Kırgız köyüne yerleşmiştir. Kırgız köyü Gaziantep'in Nizip ilçesine bağlıdır. Bu köy az önce bahsettiğimiz gibi Barak aşiretine bağlı Kırgız oymağı tarafından kurulmuştur. Ayrıca Nizip'in Elif köyünün de Kırgız oymağı tarafından kurulduğu bilinmektedir. Bu iki köy halkının diğer köylerin ahalisine benzemediği ve Kırgız tipini taşıdığı söylenmektedir. Bu bilgileri toplayan yazar Necdet Sevine göre Kırgız oymağı Gaziantep yöresine Baraklarla birlikte gelmiştir. Tunceli'de de Kırgızan aşireti adlı bir grubun olduğu Osmanlı belgelerinde mevcuttur. Kırgız+an, -an eki Farsda okluk ekidir. Yani Türkçedeki -lar/-ler yerine

kullanılır. Tur+an sözü de böyle yapılmıştır. Tur=Türk, -an=lar, yani Türkler. Necdet Sevinç Kırgız oymağının Tunceli'deki bu aşiretten ayrılan bir grup olabileceğini söylemektedir Sevinç, 1983:99-100). Kırgızların içindeki Oğuz boylarına birçok örnek vermek mümkündür: Bektaş, Munduz (Bügdüz), Çooldur (Çavundur), Coodar (Çavdar), Caubasan (Yağbasan), Usta, Barak vs. Kırgız Kağanlarının unvanlarından İnal da *İnal*, *İnallı*, *İnallu* biçimlerinde hem oymak hem de yer adı olarak Anadolu'da muhafaza edilmiştir.

Bunun yanı sıra Kırgızların Manas Destanı'nın kahramanı Manas Anadolu'da yer adlarında yaşatılmıştır. Bayburt-Kelkit yolundan 500 metre içerde bulunan merkez köylerinden birinin adı Manas'tır. Ancak köy ahalisi Oğuz boyundandır. Köyün adının ne zaman ve kim tarafından verildiği bilinmemektedir⁴. Köylüler köyün eski köylerden olduğunu adının da eskiden beri böyle yani Manas olarak anıldığını zikrediyorlar. Abdülmecit Doğru'nun "Yukarı Kur Boylarının Yer Adları" üzerine yaptığı bir çalışmada da Manas adlı bir çok yer tespit edilmiştir. Bugünkü Gürcistan'da Manas, Ardahan'ın Posof ilçesinde Manas Yaylası, Dağıstan'da Manas Dağı, Anadolu'da Toros Dağları ve Akşehir civarında Mannas Yaylası adlı yerler vardır. Abdülmecit Doğru Ahıska bölgesinde Manas'ın Kıpçak adı olarak da kullanıldığını kaydetmiştir (Doğru, 1985:56). Gürcü kaynakları M.Ö. III. yüzyılda Kıpçaklar ve Buntürkiler adlı kavimlerin Gürcistan coğrafyasında varlıklarından söz etmektedirler. Kıpçaklarla Kırgızlar Yenisey İrtiş bölgesinde uzun zaman birlikte yaşadılar. Sakalar devrinde batıya yapılan seferler ve göçler neticesinde Sakaların (İskitlerin) içinde Kırgız ve Kıpçaklarda bulunmuş olabilir. Belki de Manas adlı kahraman Sakalar devrinde yaşamıştı. Manas adının Dağıstan, Gürcistan ve Ardahan'a taşınması Sakalar devrinde olabilir. İkinci bir ihtimal de 1118 yılında Gürcü kralı David'in daveti üzerine Gürcistan'a gelen Kıpçaklar arasında bu destan biliniyordu, onlar tarafından taşınmış olabilir. Çünkü Dağıstan, Gürcistan, Ardahan bölgesi yani Kafkasya dediğimiz bölge Kıpçakların iki yüz yıla yakın yaşadığı coğrafyadır. Yenisey-İrtiş coğrafyasında birlikte yaşayan Kırgız ve Kıpçaklardan bazı gruplar Sakalar veya Kıpçaklar zamanında bölgeye gelmiş olabilir.

Az önce bahsettiğimiz gibi, Kırgız boy ve oymaklarından birçoğunu Anadolu'da hem etnik ad, hem yer adı, hem lakap hem de sülâle adı olarak bulmak mümkündür. Mesela: Abak, Abışka(soy adı) Akbaş, Akbay, Akman, Alagöz, Alay, Argın, Artık, Arpacı, Ata-

bay, Atan, Ayan, Baba, Balta, Baltalı, Balıkçı, Barak, Begler (Beyler), Beşter (Beşler), Boz teri (Bozderi), Boston (Bostan), Boş moyun (Boş boyun), Bulbul (Bül-bül), Ersarı, Esengul, Göklen, Daşman, Derbiş (Der-viş), Dolu, Camgırcı (Yağmurcu), Camgır (Yağmur), İnal, Kaba, Kalender, Kalça, Kaman, Karabaş, Kara, Karakuş, Karasakal, Karatay, Karabek, Karaça (Karaca), Koco (Koca), Kozu (Kuzu), Konur uulu (Konur oğlu), Konurat (Konrat), Koton (Kotan), Kubat, Kuşçu, Kök köz (Gökgöz), Kökçö (Gökçe), Köçpös (Göçmez), Küntuudu (Gündoğdu), Küçük, Kızılayak, Kızılkulak, Kızılkurt, Kızısakal, Kıpçak, Kırk, Oguz, Oçok (Ocak), Saray, Sarban, Sarı, Sarık, Sarımsak, Sopu (Sofu), Suldüz, Sırtı kara, Talas, Temir (Demir), Toguz (Dokuz), Tokmok (Tokmak), Toru (Doru), Üç ok, Çayan, Çorton (Kıldıroğlu, 2015: 123-136), (Cordan), Çukur, Çırak, Şeker, Şükür, Usta gibi Kırgız boy ve oymakları, yer adları Anadolu'da da aynen korunmuştur (Karatayev, 2003:213-223)⁵.

Yeseviyye Tarikatı, XIII. asırdan XV. asra kadar tüm Orta Asya'da, Harezm'de, Kafkasya'nın Türkmen ülkesinde ve Orta Volga'nın Tatar ülkesinde taraftar bulmuştur. Ahmet Yesevi tarafından ortaya konulan Yesevilik bütün Orta Asya'yı ve Anadolu'yu etkilemiştir. Yeseviliği Ahmet Yesevi'nin müridleri Anadolu'ya kadar getirmişler, burada düşüncelerini yaymışlardır. Bunlardan Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi olan Hacı Bektaş-ı Veli ve müritleri Anadolu'ya ilk gelenlerdir. Yesevilik Anadolu'da kısa sürede kök salmıştır. Yesevilik'in kollarından biri olan Kırgızistan'daki Laçilerin ibadet ve düşünceleri Anadolu'daki Alevi-Bektaşilikle hemen aynıdır. Laçiler üzerine Kırgızistan'da alan araştırması yapan Dr. Ali Yaman onların faaliyetlerini şöyle özetliyor: Kırgızistan'daki Laçiler kendilerini Ahmet Yesevi'nin izbasarları (devamcıları) olarak adlandırmakta, Anadolu ve Balkanlardaki Alevi-Bektaşiler ise kendilerini Ahmet Yesevi'nin piri olduğu Hacı Bektaş-ı Veli'nin izbasarları olarak tanımlamakta; dolayısıyla, pirlirinin piri olmak nedeniyle de kendilerini ona bağlı saymaktadırlar. Bu iki toplulukta da Ahmet Yesevi'nin "Hikmetler"inde belirtilen kadınlı erkekli, sesli zikri esas alan, raks, sema ve müziğe yer veren bir ritüel ibadet işlevini görmektedir. Hem Laçiler hem de Alevi-Bektaşilerin geleneksel yaşam alanlarında ağırlıklı olarak, sözlü geleneğin hâkim olduğu ve ellerinde bulunan elyazması kitaplarda Ahmet Yesevi ile ilgili menkıbeler yer aldığı görülmektedir (Yaman, S.29, 2004).

⁵ Burada verilen etnik adlardan bazıları Kırgızların içindeki Kıpçak boy, oymak veya aşiretleridir.

⁴ www.manaskoyu.tr.gg/

Ayrıca bugünkü Kırgızistan toprakları içinde bulunan Talas adı da Anadolu'da bilinen yer adlarındandır. Kayserinin Talas ilçesi aynen Kaşgarlı Mahmud'da ifade edildiği gibi iki kısımdan oluşmaktadır. Kaşgarlı da Ulu Talas, Kiçi Talas biçiminde tasvir edilen Talas şehri, Türkiye'deki Talas şehrinde de iki kısımdan oluşmaktadır: Aşağı Talas, Yukarı Talas. Ayrıca Talas'ın bir köyünün adının Kiçiköy⁶ olması da ilgi çekicidir. Çünkü *kiçi* sıfatı Kıpçak grubunda konuşan halklarda *küçük* anlamında kullanılmaktadır. Oğuz lehçesinde konuşanlar bu ifadeyi küçük sözüyle karşılarlar. Bu sözden de Talas adının Orta Asya'dan özellikle de Kırgızistan'dan coğrafyasından gelenler tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır.

Altay, Kırgızistan ve Harezmi bölgesinde bulunan Sarıkamış yer adının bir eşi de Anadolu'dadır. Türkiye'nin doğusunda bulunan serhat Şehrimiz Kars'ın büyük ilçelerinden biri Sarıkamış'tır. Sarıkamış Osmanlı Tahrir defterlerinde Çorumlu, Kerkük, Aksaray, Siverek ve Harput'ta yer adı olarak kaydedilmiştir (Osmanlı Yer Adları-II, 2013:1182).

Gene Kırgızistan'ın güney bölgesinde bulunan Caubasan yer adı da Türkiye'nin birkaç yerinde Yağbasan biçiminde yer adıdır. Yağbasan bilindiği gibi aynı zamanda Oğuz oymaklarından birinin adıdır. 1530-1556 tarihli tahrir defterlerinde Kalecik, Ankara, Canik, Sivas-Tokat, Niksar, Çorumlu gibi livalar ve kazalarda Yağbasan adlı yerler kaydedilmiştir (Osmanlı Yer Adları-II, 2013:1182).

Değerlendirme ve Sonuç

Türk boyları içinde adı en eski dönemlerde geçen Kırgızlar, Yenisey Kem havzası, Altaylar ve bugünkü Kırgızistan'da yaşamışlardır. Onların bugün Yenisey ve Kem havzasında kalan kısmını Hakaslar oluşturmaktadır. Bugünkü Kırgızistan'a gelen Kırgız grupları özellikle Yenisey İrtiş bölgesinde ve Altaylarda Kimekler, Kıpçaklar ve Karluklarla karışmışlardır. Bugünkü Kırgızistan'da etnik teşekküllerinin tamamlanması XVI. asrın başında olmuştur. Fakat Kırgızlar eldeki tarihi belgelere göre batıya hiç geçmemelerine rağmen batıda bir çok yerde Kırgız adına onun boy, oymak ve kabile adlarına, Kırgız kültürü öğelerine, kahramanlarına (Manas) rastlanmaktadır. Bizim yaptığımız araştırmaya göre onların Anadolu'ya da geldikleri görülmektedir. Bu araştırmadan Kırgızların Anadolu'ya çok eski dönemlerde (Sakalar/İskitler), Kıpçaklar ve Selçuklular zamanında gelmiş olabilecekleri görülüyor. Kırgızlar arasında bulunan birçok boy, oymak ve kabilenin

Anadolu coğrafyasında da bulunması onların özellikle Oğuzlarla tarih boyunca yakın yaşadıkları, birbiriyle karıştıkları ve yakın ilişki içinde olduklarını göstermektedir. Kırgızlar Kıpçak boylarıyla karışarak da Anadolu coğrafyasına gelmiş olabilirler.

Kaynakça

BARTOLD, V.V. Kırgız cana Kırgızistan tarih boyunca tandalma emgекter, Tüzgön: Ö. Karaev, Bişkek, 1997.

DİVANÜ LÜGAT-İT-TÜRK, (Terc:Besim Atalay), TDK Yayını, C.I, Ankara 1985, s. 458.

DOĞRU, A. Yukarı Kur Boylarının Yer Adları Üzerinde Bir Araştırma, İstanbul 1985, s. 56.

KAFESOĞLU, İ. Türk Milli Kültürü, Ötüken, Ekim 1997.

KARATAEV, O. K. *Türk Boylarında Tamgalar ve Eski Kırgız-Oğuz Etnik Bağlantıları*, Türkler-II, Ankara, 2002.

KARATAEV, O. K. Kırgız Etnonimder Sözdüğü, Bişkek, 2003.

KILDIROĞLU, M. *Kıpçakların Çortan/Çorton/Curtan/Cordan/Yortan/Yordan Boyu Hakkında*, ARÜ İBEF Belgü, Yıl:1, Sayı:2, 2015, s. 123-136.

KILDIROĞLU, M. *Tarihi Kaynaklarda Kırgız Adı ve Anlamı/Kırgızistan*, (Edit: Cengiz Buyar), BYR Yayınları, Bişkek, 2017

MOKEEV A. Этап этнической истории кыргызов в парод на Тянь-шане, в XVI-сер. XVIII вв./ Проблемы этногенеза и этнической истории народов Средней Азии и Казахстана. М.,1990. Вып. 2.

OĞUZ M.Ö- ERSOY, P. *Türkiye'de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar*, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara 2007.

ORKUN, H. N. Eski Türk Yazıtları, TDK Yayını, Ankara 1994.

Osmanlı Yer Adaları-III/Ankara, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zulkadiriye Eyaletleri (1530-1556), BAO, Ankara 2013, s. 1406.

SAPARALİEV, D. *Kırgız-Türk Kültürel ve Siyasi İlişkilerinin Tarihi*, Türkiye Türkçesine Aktaran: Ulanbek Alimov, Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2, Spring 2007.

SEVİNÇ, N. *Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları*, TDA Dergisi, Ekim 1983, İstanbul.

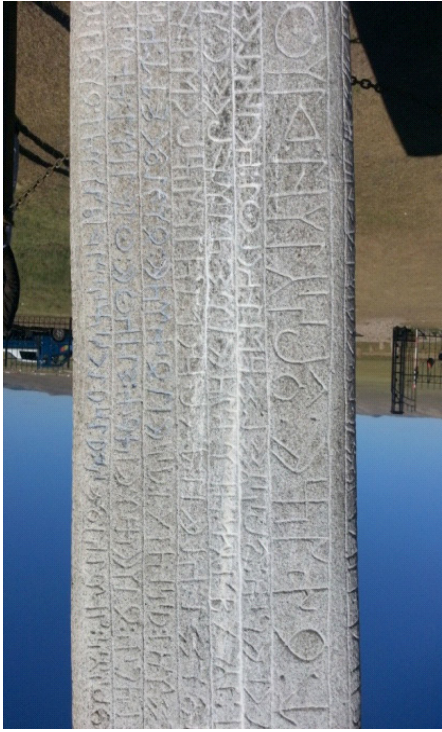
YAMAN, A. *Kırgızistan'da Bilinmeyen Yesevi İzbarsarları: Laçiler*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Sayı 29, 2004.

<http://www.kayseri.gov.tr/talas-ilcesi>
www.manaskoyu.tr.gg/

⁶ <http://www.kayseri.gov.tr/talas-ilcesi>

Giriş

Türk kültür ve edebiyatının şaheseri Orhun Âbideleri ebedî taşlara yazıldıktan yüz yıllarca sonra keşfedilmiş, o günden bugüne bu âbidelerle ilgili binlerce araştırma ve inceleme yapılmıştır. Peki bunlar yeterli midir? Elbette değil. Belki de Orhun Âbideleri harf harf incelenmeli sonuçlar paylaşılmalıdır. Bu makâlede âbidelerin üslûp özellikleri üzerinde durulacaktır.

Prof. Dr. Muharrem Ergin, Orhun Âbideleri adlı kitabının Ön Sözünde şu ifadelerle yer veriyor: “Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin... İlk Türk tarihi... Taşlar üzerine yazılmış tarih... Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, millete hesaplaşması... Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri... Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası... Türk askeri dehâsının, Türk askerlik sanatının esasları... Türk gururunun ilahi yüksekliği... Türk ferâgat ve faziletinin büyük örneği... Türk içtimâî hayatının ulvî tablosu... Türk edebiyatının ilk şâheseri... Türk hitâbet sanatının erişilmez şâheseri... Hükümdarâne edâ ve ihtişamlı hitap tarzı... Yalın ve keskin üslûbun şaşırtıcı numûnesi... Türk milliyetçiliğinin temel kitabı... Bir kavmi bir millet yapacak eser... Asırlar içinden milli istikameti ay-

dınlatan ışık... Türk dilinin mübârek kaynağı... Türk yazı dilinin ilk, fakat harikulade işlek örneği... Türk yazı dilinin başlangıcını milâdın ilk asırlarına çıkartan delil... Türk ordusunun kuruluşunu en az 1250 sene öteye götüren vesika... Türklüğün en büyük iftihar vesilesi olan eser... İnsanlık âleminin sosyal muhteva bakımından en manalı mezar taşları... (Ergin 1992:7).

Bugün Moğolistan sınırları içinde yer alan Orhun Âbideleri, İltiriş Kağan'ın iki oğlu Bilge Kağan ve Kül Tigin ile yine İltiriş Kağan'ın başkomutanı Tonyukuk adına olan kitabelerdir. Bunlardan Kül Tigin âbidesi 732'de (kardeşinin ölümünden bir yıl sonra) ağabeyi Bilge Kağan tarafından diktirilmiştir. Bilge Kağan âbide inşaatının tamamlanmasını bizzat takip etmiş ve kendi ağzından kitabeyi yazdırmıştır. Bilge Kağan âbidesi 735'te oğlu tarafından diktirilmiştir. Bu âbidede Kül Tigin'in ölümünden sonra meydana gelen olaylara da yer verilmiştir. Tonyukuk âbidesi 720-725 yıllarında Tonyukuk'un kendisi tarafından dikilmiştir. (Ergin 1992:8-11).

Söylev, dinleyicilere belli bir fikri, bir duyguyu aşlamak için söylenen uzunca sözlerdir... Söylevin insanlar üzerindeki etkisi büyüktür... Söylev, herkesin anlayabileceği, herkesin heyecan duyabileceği bir yalınlık, açıklık taşımalıdır. Hatip, sözlerine önce kendi inanmalı, fikirleri önce kendini heyecanlandırmalıdır... Söylevlerin konuları, çoğunlukla; toplumsal fikirler, toplumsal ve ulusal davalardır... Tam bir söylev planında, canlı bir giriş, ileri sürülen sorunun açıklanması, konunun iyice düzenlenmesi, kanıtlama, doğrulama ve tanıtmaya, öze aykırı fikirlerin çürütülmesi ve sonuç gibi bölümler bulunur... Söylevde önemli fikirler tekrarlanır, bunlar kuvvetli örneklerle desteklenir... (Karaalioglu 1990:74-76).

Yazıtlar genel olarak bir hitabet metni olarak yazıldığı için konuşmaya yönelik verilerin fazla olması doğal bir sonuçtur. Burada üzerinde durulması gereken noktanın ise özellikle güzel ve etkili konuşmanın birey ve devlet için ne kadar önemli olduğudur. En eski metinlerde Türkçenin estetik bir yapısının olduğu ve bir anlaşma aracı olarak temel becerilerinin de etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. (Batur- Yıldırım 2013:313-333).

Üslûp, yazıda, duygu, düşünce ve heyecanların en güzel şekilde ifade edilmesidir. Üslûbun ayırt edici özelliği şahsiliğidir... Eseri yaşatan ve kıymetlendiren üslûptur... Üslûbun husûsî mahiyetteki vasfına eda de-

nir. İşte yazıda şahsîlik budur... İyi bir üslup, açık, sade duru, akıcı, samimî, şahsî, birlik ve bütünlüğe dikkat eden ve asalet dolu olmalıdır...(Korkmaz 1988:145-147).

Kül Tigin âbidesi, kaplumbağa şeklindeki oyuk bir kaide taşına oturtulmuştur... Yüksekliği 3,75 m, bir çeşit kireç taşı veya saf olmayan mermerdir. Yukarıya doğru daralır. Dört cephelidir. Doğu ve batı cephelerinin genişliği aşağıda 132 cm, yukarıda 122cm'dir. Güney ve kuzey cepheleri ise aşağıda 46 cm, yukarıda 44 cm'dir... Doğu cephesinin üstünde kağanın işareti vardır. Batı cephesi ise büyük bir Çince kitâbe ile kaplıdır. Diğer üç cephesi Türkçe kitâbelerle doludur... Doğu cephesinde 40, güney ve kuzey cephelerinde 13'er satır vardır. Satırlar yukarıdan aşağıya doğru yazılmış ve sağdan sola doğru istif edilmiştir. Satırların uzunluğu yaklaşık 235 cm'dir... Âbidedeki kitabeleri Bilge Kağan ve Kül Tigin'in yeğenleri Yollug Tigin yazmıştır. (Ergin 1992:9-10).

Bilge Kağan âbidesi, Kül Tigin âbidesinin güney cephesinde kağan olduğunu vurguladıktan sonra dikkat çekmek amacıyla "Sabımın tüketi eşidgil. // Sözü mü tamamıyla işit." der. Burada önceden hazırlanan, planlanan bir konuşmanın yapılacağı hissettirilir. Ardından sözlerinin önce yakın çevresinden başlayarak halka halka bütün millet tarafından dinlenilmesini söyler. Yazıtlarda konuşmadan önce düşünmek gerektiğini gösteren cümlelere rastlanmıştır. Bu durum günümüzde konuşma türlerinden olan hazırlıklı konuşma türüne örnek olarak gösterilebilir. (Batur- Yıldırım 2013:313-333). Bilge Kağan daha sonra halka hesap verir mahiyette yaptıklarını anlatır. Bunları anlatırken tehlikelere dikkat çeker ve ikazlarda bulunur. Çin'in desiselerine dikkat çeker ve bu hilelere adlanılırsa Türk milletinin yok olacağından bahseder. Bu tehlikeye abidenin farklı bölümlerinde de değinir. Türk milletinin bugün de yapısında olan yarının kaygısını taşımama özelliği vurgulanır. Bunların düşünülüp taşlara kaydedildiği söylenir.

Söylevin şiirsel ve akıcı yönünü de bu kitâbede görebiliriz. "Üze kök Tengri asra yağız yir kılındukta ikin ara kişi ağı kılınmış. // Üstte mavi gök altta yağız yer kılındukta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış."

Türk tarihinin gelişim seyrini Bilge Kağan'ın ağzından bu kitâbede adım adım takip edebiliriz. Çekilen sıkıntılar, yapılan savaşlar bütün açıklığıyla gözler önüne serilir.

Kül Tigin abidesi aynı zamanda bir biyografik eserdir. Kül Tigin'in ne zaman yetim kaldığını, ne zaman er adını aldığını, ileriki yaşlarında yaptığı savaşlarını ve

vefatını yine kronolojik sırayla takip ediyoruz.

Kül Tigin'in vefatıyla ağabeyinin yaşadığı travma yine şiirsel bir üslupla âbidede yer alır. Âbidenin kuzey cephesinde, "İnim Kül Tigin kerçek boldı. Özüm sakındım. Körür közüm körmez teg, bilir biligim bilmez teg boldı. // Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu." Bilge Kağan'ın ağabey ve hükümdar olarak tavrını kardeşine vefasını, milletine karşı sorumluluğunu ve ne kadar güçlü bir lider olduğunu görüyoruz.

Bilge Kağan yapılanları sahiplenmez. Kendi yaptıklarında ben, birlikte yapılan işlerde biz zamirlerini kullanır. Hareketli bir anlatımı vardır. Bilge Kağan'ın burada senaristlerin ve romancıların savaş tasvirlerini aratmayan güçlü bir anlatımı söz konusudur.

Âbidede gelecek zaman, emir, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman fiil kipleri kullanılmıştır. Kısa ve vurucu cümleler yer alır.

Bilge Kağan âbidesi 735'te oğlu tarafından dikilmiştir. Bu âbidede de Bilge Kağan konuşmaktadır. Bilge Kağan âbidesi Kül Tigin âbidesinden birkaç santim daha yüksektir. Doğu cephesinde 41 ve dar cephelerinde 15'er satır vardır. Bu âbideyi de yeğeni Yollug Tigin yazmıştır. (Ergin 1992:10).

Bilge Kağan âbidesi Kül Tigin âbidesinde olduğu gibi Tanrı adıyla başlar. Türk tarihinin adım adım izleri yine bu âbidede anlatılır. Çin'in hileleri bundan korunma yolları, ayrıca Bilge Kağan'ın Çin ile yaptığı antlaşmalar, diğer Türk boylarına karşı yapılan savaşlar anlatılır.

Bilge Kağan âbidesinde tiyatro üslubu da görülür. Bilge Kağan, Çin'in hilelerine aldanan ve Çin'e itaat eden kağanlarla onlar için savaşan Türk milletinin kendine gelip yaşananları sorgulamasını anlatır. "Türk halk kitlesi şöyle demiş: İlli millet idim, ilim şimdi hani, kime il kazanıyorum, der imiş. Kağanlı millet idim, kağanım hani, ne kağana işi gücü veriyorum, der imiş."

Bilge Kağan, ikaz üslubunu bu âbidede de devam ettirir. Nasıl zor şartlarda kağan olduğunu, aç, çıplak milleti nasıl bir araya getirip derleyip toparladığını anlatır. Yine Kül Tigin âbidesinde olduğu gibi biyografik bir tarzda kronolojik olarak Bilge Kağan'ın yaşamını bu âbideden takip edebiliriz.

Bilge Kağan sözünü sakınmayan, bütün tehlikeleri açık açık anlatan, Türk milletinin mizacını çok iyi kavramış bir kağandır. Söylev türünün özelliği olan açıklık ve anlaşılabilirliği Bilge Kağan âbidesinde görmek mümkündür. Kısa ve sade cümleler yine bu âbidede dikkat çekmektedir.

Tonyukuk âbidesi, dört cepheli iki taş halindedir. Büyük olan taşta 35, küçük taşta 27 satır vardır. Bu abidenin yazıları diğer abideler kadar düzgün değildir. Tonyukuk âbidesinde de yazılar yukarıdan aşağıya yazılmıştır. Fakat diğer ikisinin aksine satırlar soldan sağa istif edilmiştir... Bu âbidede Tonyukuk konuşmaktadır, bu âbidenin müellifi odur. (Ergin 1992:11).

Tonyukuk âbidesi de diğer âbideler tarzında yazılmıştır. Tonyukuk'un Türk tarihi içindeki yerini ve yaşadıklarını bu âbidede takip edebiliyoruz. Diğer âbidelerden farklı olarak onda atasözü formunda söylemler göze çarpmaktadır. "Sakındım. Toruk bukalı semiz bukalı arkada böngser, semiz buka toruk buka tiyin bilmez ermiş tiyin ança sakındım. // Düşündüm. Zayıf boğa ve semiz boğa arkada tekme atsa; semiz boğa, semiz boğa zayıf boğa olduğu bilinmezmiş derler diyip, öyle düşündüm." Burada kabiliyetli insanlar dururken kabiliyetsizlerin başa geçmesinin doğuracağı olumsuz neticeler hakkında Tonyukuk'un akıl yürütmesini görüyoruz. Yine "Yuyka erkli tupulgalı uçuz ermiş, yinçge erklig üzgeli uçuz. Yuyka kalın boslar tupulguluk alp ermiş. // Yufka olanın delinmesi kolay imiş, ince olanı kırmak kolay. Yufka kalın olsa delinmesi zor imiş." Bu ifadeler bize "Gön yufka yerinden delinir." Atasözünü hatırlatıyor. Düşman bu zayıf noktayı bulup yararlanmasını bilirse yenilgiyi kolay tattırır. Buna mukabil zayıf noktasını bulup sağlamlaştırınlar, düşmanlarının zafer yolunu kapatmış ve kendi güçlerini artırmış olurlar.

Sonuç

Orhun Âbideleri yüzyıllar öncesinden günümüze

ışık tutan canlı tarih hazineleridir. Türk kültür ve edebiyatı onunla bilinmiş, Türk dilinin köklü geçmişi onlarla takip edilmiştir. Bir milletin varlık mücadelesinin adım adım izleri ondadır. Âbideler gerçekten bir dil ve üslup harikalarıdır.

Tarihe kaynaklık eden Orhun Âbideleri hakkında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Ondaki söz ve ifade gücü hakkında onlarca şey söylenmiştir. Bu çalışmamızda âbidelerdeki üslup özelliklerini vurgulamaya çalıştık. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar özellikle âbidelerin üslubu hakkındaki çalışmalar yeterli değildir. Türk tarihine ve Türk kültürüne kaynaklık eden bu şaheserlerin geniş bir yelpazede akademik çevrelerin yanında özellikle Türk gençliği tarafından bilinmesi de ayrıca önem arz etmektedir.

Kaynakça

Batur, Zekerya, Yıldırım, Gülbike, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4, Spring 2013, p. 313-333, Ankara-Turkey Orhun Yazıtlarında Anlama Ve Anlatma Becerileri

Prof. Dr. Ergin, Muharrem, (1992), Orhun Âbideleri, s.9-10, Boğaziçi Yay., İstanbul.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, (1990), Sözlü ve Yazılı Kompozisyon Konuşmak ve Yazmak Sanatı, s.74-76, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Korkmaz, Alaaddin, (1988), Türkçe Kompozisyon, s.145-147, Ecdad Yayın Pazarlama, Ankara.

turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum..

Türklerle Japonlar arasında modernleşme konusunda bir karşılaştırma yapmak, aradaki farkın veya benzerliğin nereden doğduğu üzerine düşüncelerimi yazmak istiyorum.

Türkler ve Japonlar yeniliklere açık ve yenilikleri kabul etmek bakımından birbirine benzeyen iki millettir. Bunun yanında Japon dili ile Türkçe arasında birtakım ses benzerlikleri olduğuna dair Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu'nun eserlerinde açıklamalar ve yorumlar verdiğini biliyoruz.

Osmanlı Devleti'nin; buluşların ve bilimsel gelişmelerin yaşandığı bir mekân olarak; batıya yönünü çevirmesi; bir ihtiyaçtan doğdu. Çünkü Batı gerek iktisadi gerekse askeri yönlerden yeni silahlar, yeni buluşların yapıldığı ve çağın sanat ve medeniyetini temsil eden bir düzeyi ifade ediyordu. Biz Türkiye olarak Fransa kapısından Avrupa'ya baktık. Osmanlı devleti eğitim bakımından özellikle deneysel bilimlerdeki gelişmelerden uzaktı. Medreselerde okutulan bilimler daha çok dini ve sosyal bilimler ağırlıklı idi.

Fatih, Ali Kuşçu gibi bir büyük astronom ve matematikçiyi davet ederek, medreselerde okutulan derslere ilaveten fizik, kimya, matematik ve astronomi gibi çağın bilimlerini de katarak İstanbul'u yükseköğrenimin merkezi haline getirdi.

Fatih, Osmanlı devlet nizamını üç kanunname ile hukuki bir zeminde şekillendirdi. İmparatorluğu adeta yeniden kurdu. Bu kanunnamelere devlet uyduğu sürece yükseliş devam etti. Devlet işlerine fetvalar karışınca, devlet ekonomisi de bundan etkilendi ve çoğunlukla sarsılmaya başladı. Ne zamanki devlet yazılı hukuk metinlerinden ayrıldı, ülkede iktisadi ve sosyal hayat üzerinde olumsuz etkiler doğdu. 1699'dan itibaren devlet bu kötü gidişe dur diyecek bir yola girmek zorunda kaldı.

Japonya'da durum farklıydı. Milletleşme daha önce başlamış ve bir mesafe kat etmiş durumda idi. Onlar Batılılaşırken önce Alman İmparatorluğu ile münasebet kurdu sonra İngiltere'yi tercih etti. İthal ettikleri malların Japonya'da imal edilmesini çok süratli bir şekilde gerçekleştirmeyi özel teşebbüs ile devlet beraberce gerçekleştirdi. Çünkü orada özel teşebbüs daha gelişmiş durumda idi. Bunda kapitülasyonların daha erken kaldırılması Japonya'yı şanslı kılıyordu. Adalardan meydana gelen ülkenin savunması da daha kolay oldu ve Japonya bu tür savunma harcamalarının yıkımına

uğramadı.

Biz ise 1923 yılında Lozan'la birlikte kapitülasyonların kaldırılmasını sağladık. Üstelik Osmanlı borçlarının ödemesi de Cumhuriyet döneminde tamamlandı.

Osmanlı devamlı harplerle iktisadi hayatını adeta tüketmiştir. Birinci cihan harbindeki uğradığı kayıplar ancak Çanakkale zaferi ile bir teselli bulmuştur. Daha sonra İstanbul'u İngilizlerin işgaliyle başlamak üzere, İzmir Yunanlılar tarafından, Antalya İtalyanlarca, Çukurova ve Gazi Antep Fransızlarca işgal edilmiş ve işgal altındaki yurdunu düşmanlardan temizlemek gibi bir büyük işi başarmış olan Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları, yok edilmek istenen TÜRK Milletini esaretten kurtarmayı, imparatorluğun küllerinden Türkiye Cumhuriyetini kurmayı başarmıştır.

Japonya birinci cihan harbinde galipler safında idi. Savunma harcamaları onların bütçelerini sarsmamıştır. Her dönemde dünyada yayınlanan bilimsel eserleri Japoncaya kazandırdıklarından dolayı, yabancı dil öğrenmeden bilimsel çalışmalarını yapabiliyorlardı. Yani Japon gençleri çağı daha kolay takip edebiliyorlardı. Biz yabancı dil öğrenmeye çok zaman harcadık ama beklenen sonucu da alamadık çünkü kendi dilini yeterince öğretemeyen bir milli eğitimin, bir yabancı dili gerektiği gibi öğretmesi mümkün değildi. Bu yolda milyonlarca çalışma saatimizi kaybettik diyebiliriz.

Japonya batıdan gelen alet ve eşyayı sekiz on yıllık bir süre içinde ülkesinde üretmeye başladı. Halil İnalcık, Japonya'da 1868 yılında bu çalışmaların başladığını ve kısa zamanda beklenen gelişmeyi yakaladıklarını söylüyor. (Prof. Dr. Halil İnalcık. Tarihe Düşülen Notlar, Cilt:1, s:38)

“Japonya'da geleneksel değerler sistemi ve sembolleri muhafaza olunduğu halde Türkiye'de bunlar evvela tedricen sonra topyekün bertaraf edilmiştir. Japonya'da modernleşme geleneksel müesseselere ve sınıflara dayanmış, modernleşme eskiyi değiştirmek ve geliştirmek suretiyle gerçekleştirilmiş, Türkiye'de ise eski müessese ve sınıflar bertaraf edilmiştir.” (Halil İnalcık, a.g.e. s:37)

Burada önemli bir mesele gözardı edilmiştir. Osmanlı müesseseleri gerçek işlevlerini kaybedeli ne kadar zaman geçtiği ve medreselerin nelerle meşgul olduklarını irdelemek adeta unutulmuştur. Bu konuda İlahiyatçı Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı “Medrese Nostalji” başlıklı yazısında: “Son yıllarda medreselerin geri getirilmesi gayretlerinden bahsediliyor. Hatta bilmem

ne medreseleri gibi tabelalar görmeye başladık. Güya imam-hatip okulları, ilâhiyat fakülteleri medresenin yerini dolduramamış. Kör ölür badem gözlü olurmuş. Medreselerin koca Osmanlıyı ne hallere düşürdüğünü unuttuysak pes doğrusu!”

“Bir asır önce Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi medreselerin durumunu, “İstanbul’daki medreselerde ilim sukût etti. İrfan hakeza! ... Medreseler kuru kavil geveleyip duruyorlar” sözleriyle özetlemişti. Bu yüzden modern okullar açılmış, çoğunu da -işimize gelince yere göğe sığdıramadığımız- merhum II. Abdülhamid açtırmıştı.”

“Bugün İslâm dünyasının çektiği acıların, yıkımların temelinde yine medreseler veya medreseleşmiş okullar var; buralardan yetişen insan tipi var. Ürettikleri terör ve şiddetin ülkemizi ve dünyayı tehdit ettiği, acıların, iç savaşların kol gezdiği ülkelere bakarsanız hepsinde sayısız medreseler, binlerce çeşit medrese icazetleri, türlü türlü din anlayışları görürsünüz.”

“Türkiye’yi bu ülkelerden farklı kılan, her şeye rağmen “din” bağlantılı şiddet ve terör ortamı olmaksızın, toplumsal çatışmadan koruyan tek sebep var: O da Osmanlı’nın son döneminde medreselerden bir hayır çıkmayacağı anlaşılınca, çağdaşlaşma süreci içinde geliştirilen yeni kurumların verdiği din eğitimi, bu eğitimi almış insanların verdiği din hizmetleridir. Dolayısıyla işin nerelere varacağını düşünmeden, imam-hatipleri ve ilâhiyatları medreseleştirmeye kalkışmak, onlara alternatif medreseler açtırmak bu ülkenin geleceğini karartmaktır. Herkes bu tehlikeyi adam akıllı hesap etmelidir.”

“Diyanet, imam-hatip okulları ve ilâhiyat fakültelerinin hem İslâm’ı doğru kaynaklardan, doğru bakış açısıyla öğrenip öğretmesi ve temsil etmesi hem de modern çağın gerçeklerini, taleplerini doğru kavrayarak bu taleplere din bağlamında doğru karşılıklar üretmesi gerekiyor. Anılan kurumları geliştirme çalışmaları kesinlikle bu yönde olmalı, türlü hesaplarla bu kurumları medreseye geri götürme niyetlerine fırsat verilmemelidir. Bu hatayı yapan Pakistan’ın son kırk yılda nerelerden nerelere geldiğini görüyoruz.” Diyerek önemli bir gerçeği ifade etmiştir. Onun için Türk Modernleşmesinde işlevi kalmamış medrese ve benzeri kurumlar kaldırılmış ve yerine modern okullarda çağdaş bilimlerle birlikte dini eğitim ve öğretimin yapılmasını şükranla karşılamamız gerekir.

“Din bakımından iki cemiyet birbirinden çok farklıdır. Bu ayrılık modernleşmede önemli değişiklik

meydana getirmiştir. Japonya’da dinler, teşkilatlanmış bir kuvvet değildir. Siyasi hayatı tabii hale getirmeye çalışmaz. Konfüçyüz dini Batılılaşmaya karşı cephe almamıştır. Yabancı kültüre karşı geleneksel kültürün bütün unsur ve sembollerini temsil etmek ve kutileştirmek iddiasında bulunmamıştır.”

“Japonya’da milli ve umumi terbiye, ayrıca okuyup yazma işi bundan kırk yıl önce tamamıyla halledilmiştir. Bugün Japonya’da yüksek tahsil görenlerin ve gazete okuyanların nispeti Batı cemiyetlerindeki kadar yüksektir. Türkiye’de halkı okutmak programı ancak Cumhuriyet’le uygulama safhasına girebilmiştir.” (Prof. Dr. Halil İnalçık. Tarihe Düşülen Notlar, Cilt:1, s:37)

Türk Modernleşmesinin karşısına çıkan ve din adına konuştuğunu iddia eden bir kesim tarihte de günümüzde de daima var olmuştur. Bunların bugün bile gerçek dışı ve iftiraya varan söylemleri, çağdaş devletimizi geriye götürmek isteyen dinci bir damarın halen devam ettiğini söylesek meseleyi abartmış mı oluruz? Ne dersiniz?

ŞİİR İKLİMİNDE GEZİNTİ

Ey gönlümün dili, gözümün seli
Güzel duyguların hamalı mısın?
Bazan kırlar boyu çiçek bezeli
Bazan elbisesi yamalı mısın?

Her çırpınışında birşeyler gizli
Peri ülkesinin masalı mısın?
Sözün içinde söz... Anlam dehlizli
Kelâm çobanının kavalı mısın?

Gezintin âhenkli, kaygın renkli
Deniz rüzgârının uysalı mısın?
Yeşil vâdilerde beyaz çelenkli
Dağ marallarının kumralı mısın?

Gâyesiz iklimi götürme bizi
Birlik denizinin kumsalı mısın?
Gemi sıfatında gezdir denizi
Sen de gönlüm gibi sevdâlı mısın?

Önder ÇAĞIRAN

Abdullah Satoğlu “hoş sedâlar” yazmaya ve yaymaya devam ediyor. Tanıdığı, hukuku bulduğu yazarlarla, şairlerle ilgili hatıralarını, onların eserlerini, ilginç yanlarını, varsa anekdotlarını; konuşmalarından, yazılarından, şiirlerinden alıntılarla besleyip süsleyerek kaleme alıyor. Bir kitap hacmini bulunca da bastırıp sevenlerinin masalarına, sevdiklerinin raflarına armağan etmekten haz duyuyor.

Şu anda Sayın Satoğlu'nun, “Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedâlar”ının dördüncüsü önümüzde. Yine Akçağ yayını; 165 sayfa; 1. Baskı, Ankara-2017. 24 edebiyatçı. Bir de 25. edebiyatçı var bu ciltte ki o da kendileri. Şair İlter Yeşilay yazmış ve 2013 Haziranında *Ortanca* dergisinde yayınlamış. Abdullah Satoğlu, Yeşilay'ın bu yazısıyla güçlendirmiş sedasını; katılımcı sayısını da 25'e çıkarmış böylece.

Kitabın sonunda, Satoğlu'nun bundan önceki hoş sedaları hakkında üç yazardan üç yazı var ayrıca. Mehmet Nuri Yardım'dan, “*Lâle Şairi Abdullah Satoğlu*”; Muhsin İlyas Subaşı'ndan, “Kayseri’de Edebiyatı Gündeme Taşıyanlar” ve bu fakirden, “*Abdullah Satoğlu’ndan (Satoğlu’dan değil) Hoş Sedâlar.*”

Satoğlu, kitabının 139. sayfasında, “*bilhassa Kayseri ile ilgili olarak duyduğu, gördüğü ve okuduğu her hususu, unuttur veya kaybolur endişesiyle yazıya döktüğünden*” bahsediyor.

Başta “Kayseri Ansiklopedisi” olmak üzere, bu konuda ne deseler haklıdır. Ancak, bu hoş seda kitaplarını okuyunca anlıyoruz ki o bunu sadece Kayseri ile ilgili hususlarda değil; tanıdığı bütün şair ve yazarlarla ilgili olarak da yapıyor. Yoksa öyle, hadi bugün filan yazarla ilgili, falan şairle ilgili bir yazı yazayım, demekle olmaz bu iş. Sabır ve birikim isteyen bir çalışma çünkü Satoğlu'nun yaptığı.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver de Satoğlu'yla aynı şeyleri söylüyor aşağı yukarı; “*okuduklarımı, gördüklerimi her zaman yazmayı esas tuttum ve yazdıklarımı, bir gün gelir lazım olur düşüncesiyle tasnif etmeyi prensip edindim.*” (s.140)

İlter Yeşilay, demin sözünü ettiğimiz yazısı boyunca Abdullah Satoğlu'nun nasıl bir sevgi, saygı, samimiyet timsali olduğunu anlatıyor. Onu tanıyan herkesin sanırsız ortak kanaatidir bu. Âşık Şeref Taşlıova ile atışmasının (s.132) bir yerinde bizzat Satoğlu'nun söylediği de bundan öte bir şey değil zaten;

*Tek bir tebessüm bin bir hüznü kovar
Âlemde sevgiden güzeli ne var?
Haz verir rûhuma âsûde bahar
Şeyda bülbül susar, güller konuşur.*

Söz Şeref Taşlıova'dan açılmışken onunla ilgili kitapta zikredilen bir anekdotu da buraya almadan geçmeyelim:

Cüce denecek kadar boyu kısa bir dostu Taşlıova'ya dert yonar;

Boyuma kadar borç içindeyim.

Taşlıova bakın ki dostunu nasıl teselli etmiş;

-Yat kalk hâline şükret. Ya boyun benimki kadar uzun olsaydı?..

Doğrusu, nükteleriyle meşhur Tahir Kutsi Makal sayfalarında da (s.107-111) bu nevi espriler bulacağımızı sanmıştık okurken. Onun şu cinaslı beyti de (s.110) aslında bir nükteden, bir latifeden geri kalmaz;

Sevişmenin riski var. Bize riskten perva ne?

Aşkıyla yanmak için oldum yâre pervane.

Esasen yerimiz müsait olsaydı da Makal'ın o meşhur, esprili “Babanız yine âşık çocuklar” şiirini buraya alsaydık ne güzel olurdu.

Ünlü hikâyecimiz Mustafa Kutlu, “Ses biriktirebilir miyim?” demişti bir yerde. Hoş seda derleyicisi Abdullah Satoğlu, şairlerden tadımlık şiirler; yani sesler biriktirmiş okurlarına. Bunlardan bizi en çok etkileyenlerden biri, asker kökenli şairlerimizden Ali Fuat Azgur'un bestelenmiş, pek meşhur “*Mehmed'im*” (s.42) şiiri olmuştur:

*Gayrı anlatılmaz bu savaş bence
Dağ taş konuşmuştu kendi dilince,
“Hücum!” diye bir ses duydum ilkönce
Sonra “Allah Allah!” dedi Mehmed'im.*

*Bu akşam yıldızlar sararmış gibi
Tepeler titreşir, hava kış gibi
Bir dağın sırtında dağ varmış gibi
Omuzlamış bir Mehmed'i Mehmed'im.*

Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedâlar'ın 4. cildinde, “*Türkiyem*” deyişiyle Dilâver Cebeci'nin “*Türkiyem*” şiirini; hamasî söylemiyle Fuat Azgur'un bu şiirini hatırlatan bir şiir daha var. Nedim Uçar'ın “*Türkiyem*” şiiri. Şu dörtlük Uçar'ın o şiirinden:

*Coşkun ırmakların, deli çayların
Derin vadilerin, ıssız koyların
Geçilmez bir kale sınıır boyların
Zirvesinde şahin öter Türkiyem.*

Abdullah Satoğlu, kitabının dibacesinde, bu dördüncüsüyle toplam 125 edip ve şairi konu ve konuk edindiğini yazıyor. Eline, kalemine sağlık diyerek kitabın yeni ciltlerini beklediğimizi bildiriyor ve kendisine yoldaşlık eden Bâki'nin o ünlü beytini az uyarlayarak bir kez de biz tekrarlıyoruz:

*Eserlerini bu âleme Dâvut gibi sal ey Satoğlu
Bâki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş... .*

Daha yakında, rahmeti rahmana gönderdiğimiz, Harputlu Şair Bekir Karacaoğlu'nun, "Şiir Kitabı...". Eser, Elazığ Örnek Ofsette 2004 tarihinde yayınlanıyor. Kırık Damlalar isimli eserin önsözünde şairimiz şöyle der: "Harput'ta... Çocukluk ve liseyi bitirinceye kadar ki gençlik yıllarım, Okul zamanı dışında doğa ile kucak kucağa geçti." Karacaoğlu'nun şiirlerini okuduğunuzda şunu söyleyebilirsiniz; "O, doğayla bütünleşen bir şair!" Harput, şiirlerinin yegâne ilham kaynağı olmuş! Karacaoğlu, İstanbul Yıldız Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra, DSİ bünyesinde ülkemizin birçok yerlerinde görev yapacaktır... Rahmetli Şeref Tan gibi, Karacaoğlu'da, "gurbet şairimizdir!" Özlem şiirinde şairimiz şöyle seslenecektir;

"Ne zaman bir esinti olursa sıladan
Hicran yorgunu kalbimde bir şey kıpırdar
Sanmayın bunu dostlarım öyle sıradan
Tüm geçmişi bir lahzada bana fısıldar"
Gurbetten öyle derin bir seslenişi var ki,
"Senden başkası derdime bile şifa değil"
Gurbet derttir, insanı dert söyletir derler ya!
"Tükendi sabrım, dertten gayri gelen olmadı!"

31 Temmuz 2018 tarihinde Hakk' ayürüyen şairimiz, Bekir Karacaoğlu'nu, "MANAS Gönülevi'nde de ağırlamıştık!" MANAS'ın, 'vefalı dostlarıyla...' bir araya gelmişler; Bu kürsülerde, 'sohbetleri...' olmuştu! Şiir Kitabından bizlere bahsederlerken şöyle sesleniyorlardı:

"Manzumelerimden bir demet yaptım
Kimi gonca henüz, kimi har olmuş.
Onu gönül bahçesinden topladım
Ki o bahçe şimdi tarumar olmuş
Sevincim, kederim, umudum düşüm...
Boşaymış durmadan hayal görmüşüm.
Evvel gökkuşağı iken gözyaşım
Şimdi kırık dökük damlalar olmuş."
O bu dünyadan neler istedi?

"Kaygısız bir başım olsun..."

"Katkısız bir aşım olsun..."

"İyilik uğraşım olsun..."

"Her insan kardeşim olsun..."

"Bir damla gözyaşım olsun..."

"İmanım yoldaşım olsun..."

"Dikili bir taşım olsun..."

Şair sözünde, 'kalbi bir niyet'

Şair sözünde, 'hasbi bir dua'

Şair sözünde, 'hikmet'

Şairimiz "son pişmanlık" şiirinde neler diyor?

"Nasıl olsa bu yol bir gün bitecek

Dayanır mı gece gündüz yürümeye

Bir durak belirir yolun sonunda

Ne çıkar? Olmuşuz ha onunda, ha doksanında"

Şairin en büyük endişesi, 'geçmişin karanlığı...'

Sonra, 'silinip kaybolması...'

Şairimiz "Arzum..." şiirinde,

"Gülen gözlerine bakıp ebedi uykuma dalsam..."

Ayrılık anında bile, "fani bir tebessüm!"

Şairimiz, "Etrafımdaki Çember!" kırılışın

Bütün dileğim;

"Yazdığım dizeleri bir gün

Bir başkası da okursa eğer;

Gök kubbenin altında bütün gün,

Okuduğum dualara değer."

Dileği bir vasiyettir şairimizin:

"Bir de bestelenirse dizelerim

Sazın teli kırık olsa da fark etmez;

Vadilerde yankılanır ya sesim

Ve işte o zamandır,

Etrafımdaki çemberin kırıldığı an."

Şairimiz sanki bizlere bugünlere sesleniyor;

"İz kalır iz kalır

Yolcu gider iz kalır

Sonunda gök kubbede

Yalnız güzel bir söz kalır"

Şu fani dünyada bütün kavgamız,

"Güzel hatıralarla yâd edilmek..."

"Yarabbi! Yer ehline ve Gök ehline bizleri sevdir"

Bekir Karacaoğlu, (1925-2018) 94 yılı dolduran hayat serüveninde; Bir, "HarputBeyefendisi!" kimliğiyle diyar diyar dolaştı... Bedeni gurbette, 'gönülüyle' Elazığ'da yaşadı... Gurbeti, 'dert' olarak tanımladı O sebeptendir ki, 'şiirlerinde dertli bir dil' O dille, 'doğduğu yerleri' duyarak dizelerine taşıdı Azerbaycan'da, "Ozan yayınları" tarafından, Doç.Dr. Asif Rüstemli tarafından neşredilen, "Elazığ Çelengi Kitabında..." yer aldılar. 20-22 Eylül 2006 tarihinde, "Mağcan Cumabay Anısına" gerçekleştirilen, "14. Uluslar arası Hazar Şiir Akşamlarına" şair olarak katıldılar. O dönemde Türkiye'den katılan şairler arasında; "Rıza Akdemir, Yağmur Tunalı, Bekir Sıtkı Erdoğan, Ali Akbaş, Yavuz Bülent Bakiler, Şemsettin Ünlü, Bahaettin Karakoç, Feyzullah Budak, H. Rıdvan Çongur..." Edebiyatımızda, 'iz bırakan' şairlerimizi de görüyoruz! 17 Aralık 2016 Cumartesi Saat, 19.30'da, Elazığ Belediyesi Kültür Merkezinde, "Şiirlerimiz Vatan İçin..." programında, Şehidimiz Teğmen Nadir Ozan için yazdığı şiiri okumuştuk:

"Mayıs bin dokuz yüz doksan beş bayram gecesi

Teğmen Nadir Ozan'ın şahadete ermesi

Yasa boğdu bayramı, kan ağlattı herkesi

Ana-baba suskunsa, ne kadar manidardır.

Nice şehitler yatar, Harput'un kucağında

Her şehit bir madalya olmuştur sancağında,

Hele bir Teğmen Ozan şehitse genç yaşında,

O sancağın gölgesi, Meclis-i Kibriya'dır."

Bütün güzel, erdemli insanları rahmetle anıyoruz.